

Gerlany

CSILLAGOK
ÉS LIDÉRCEK

PERLAKY LAJOS:

CSILLAGOK ÉS LIDÉRCEK

A SZERZŐ KIADÁSA

**NIHIL OBSTAT. DR. JULIUS CZAPIK
CENSOR DIOEC. NR. 1487/1936.
IMPRIMATUR. STRIGONII, DIE 13.
MAII 1936. DR. JULIUS MACHO-
VICH VICARIUS GENERALIS.**

**NYOMATOTT: KORDA R. T.
NYOMDÁJÁBAN, BUDAPEST.**

A BOLDOGSÁG PROBLÉMÁJA.

Bárhogy alakulnak, vagy fognak alakulni a jövőben a világkép fizikai, gazdasági, politikai viszonyai, bármilyen új találmányokkal és felfedezésekkel gazdagodik is az élet: a múlt, a jelen, a jövő embere számára tulajdonképpen csak egyetlen kérdés a fontos, amely minden egyebet magába ölel:

hogyan leszek boldog itt a földön?

Shelley a boldogságvágyat az élet szent ösztönének nevezi, ez a legemberibb az emberben, az örök emberi, az egyedül állandó minden korban, minden időben, minden rangban; összes cselekedeteink indítóoka: *keresni a gyönyört és kerülni a kint.*

Még aki a jeges vízbe ugrik is, szembenézve a halállal, hogy egy ismeretlen embert kimentsen, a boldogságvágy parancsának engedelmeskedik, mert ahhoz, hogy boldog legyen: szükségét érzi annak, hogy becsülni tudja önmagát.

Az összes filozófiai rendszerek megegyez-

nek abban, hogy a *lény lényege a boldogság-akarás*, de hogy mit értsünk boldogság alatt, amit akarnunk kell, abban nem tudnak megegyezni.

Epikür szerint az élet lényege az örömakarás, a misztikusok szerint: a szenvedni akarás, az amerikai filozófusok szerint: a jólét akarása, Nietzsche szerint a hatalom akarása, a pragmatisták szerint az akarat akarása.

„Aki százfélét kíván, — mondja Buddha — annak száz szenvedése van, aki 99 félét kíván, annak 99 szenvedése van, aki egyet kíván: egy szenvedése van . . . *Aki semmit se kíván, annak nincsen szenvedése . . . Ez a boldog! . . .*”

Marden éppen ellenkezőt tanít: A boldogság teremő nyugtalanság, az ismeretlen utáni örök vágyakozás . . .

A stoikusok szerint boldog ember az, *akit a sors se fel nem emelhet, se le nem sujthat*. Seneca szerint boldog az, aki arra a kérdésre, hogy kivel cserélne — azt feleli: Senkivel!

Mások, mint Ruskin, az élet bukolikus örömeiben találják a boldogság titkát. „Figyeld a bimbó nyílását, a gabona növést, haladj ziháló tüdővel az eke mögött . . . olvass, gondolkozz és szeress — ezek azok a dolgok, amik az embert boldoggá tehetik” . . .

Karin Michaëlis szerint: megszületni, önmagunkhoz hűnek lenni, . . . csöndben meghalni; ez a boldogság. Maeterlinck szerint: a boldogság egy pillanat, amire egész életünkkel várunk . . . Boldognak lenni annyi, mint meglátni a névtelen és csöndes órák rejtett mosolyát . . .

Amint látjuk, a boldogságot meghatározni sokkal nehezebb, mint átélni. Egyáltalában a legkülönösebb tünetek egyike, hogy a boldogság problémája után annyi évszázadon át folytatott kutatás révén még ma sem tudunk megegyezni abban a kérdésben, — mi tulajdonképen a boldogság?

A boldogság lényegéről alkotott sokféle és egymásnak ellentmondó fogalomnak egyik alapoka az, hogy a boldogság mindenkinek legegységibb kincse, *minden ember a saját boldogságfilozófiájával, saját örömsziluszával iön a világra.*

Minden ember a legkülönbözőbb vágyak, szenvedélyek, álmok és ösztönök anyagából van megöntve; ennek folytán mindenki más és másban találja meg célját, értékelni máskép a dolgokat, ezért is nem egyforma eszmék fogják boldogítani.

De boldog volnék, ha látnék — mondja a vak . . . pedig hányan vannak, akik látnak és mégis boldogtalanok . . . De boldog volnék, ha egészséges lennék — szól a beteg . . . Pedig hányan vannak, akik egész-

ségesek és mégis boldogtalanok. De boldog volnék, ha szabad volnék — sóhajt a rab . . . Pedig hányan járnak szabadon és mégis boldogtalanok . . . De boldog volnék, ha volna kenyérem és ruhám — szól a szűkölködő . . . Pedig hányan vannak, akiknek mindenük megvan . . . és mégis boldogtalanok. *Minden ember boldog volna, ha abban a helyzetben volna, — amelyben nincs.*

Igen, a sors úgynevezett kedvenceinek mindent megadhat: hatalmat, rangot, fényt, bőséget, hosszú életet, csak egyet nem — boldogságot.

A boldogság nincs benne a legfinomabb pezsgővel töltött pohárban, nem varrható be még aranyszálakkal sem a ragyogó laméruha fodrai közé, a boldogságot senkinek se nyujthatjuk át drága, bársony ékszertokban mint születésnap ajándékot.

Az élet nagy kérdéseit mindenkinek önmagának kell önmagával elintéznie, mindenkinek önmagának kell belülről kifelé küzdve fölemelkednie a boldogsághoz.

*

A boldogság körüli fogalomzavarnak alapoka, hogy a legtöbb ember a boldogságot hamis nyomokon, téves ösvényeken, déli-bábokban és szivárványokban keresi.

Az egyik ilyen téves út a boldogsághoz:

a nagyvilági, pompázó, káprázatos és zajos élet. A rendkívüli után való vágyakozás a modern lélek nagy betegsége. Korunkban rengeteg ember érzi magát szerencsétlennek, minden jótól elütöttek, Lázárnak az élet lakomáján, mert élete távol áll a drámaitól, a rendkívülitől, a színes és vidámnak látszó forgatagtól. A legtöbb ember szenved a hétköznapi megszokottsága, igénytelensége és szürkesége miatt. Már pedig egy emberi élet, amelyre folyton süt a nap, olyanná lesz, mint az augusztusi föld — kopár. Goethe megmondotta: Semmi se elviselhetlenebb az emberi szív számára, mint az örökös napsütés, az élvezetes órák hosszú sora. Ha valaki folytonos örömben tölti napjait, mint mondani szokás, az élete gyertyáját mind a két végén égeti, ha valaki az élvezetekből csinál magának napszámot, odajut, ahova egy híres angol író, aki azt mondotta, hogy az élet egészen tűrhető, ha . . . *nincs* benne élvezet.

Az úgynevezett társasági élet, ami után oly sokan vágyakoznak, már csak azért sem lehet a boldogság igazi útja, mert csordul-tig tele van irigységgel.

Már Epiktetos megmondotta: „Ahol a magánosság végződik, ott kezdődik a piac, ott kezdődik a mérges legyek zümmögése.” Az embereket az hajtja a társaságba, hogy szeretnének felmelegedni egymás lelkén,

de úgy vannak vele, *mint Andersen meséjében a sündisznók*, akik nagyon fáztak s hogy felmelegedjenek — összebújtak. De csakhamar érezniök kellett, hogy jobb fázni, mint egymás tüskéit elviselni . . .

Azonfelül a társaság egy fajtája az álarcosbálnak fárasztó színjátéka, amely nem engedi meg, hogy olyanok legyünk, mint amilyenek vagyunk. Még a legfesztelenebb társaságban is van valami képmutató viselkedés: az ember nem úgy lép be . . . nem úgy ül . . . nem úgy jár . . . nem úgy hallgat, mint otthon . . .

Amiért az emberek mégis keresik a társaságot, annak oka, hogy „képtelenek elviselni a magányt, és benne saját lényük ürességét.” (Schoppenhauer.) Az emberek kiülnek a ház ablakába, vagy összejönnek, hogy együttesen unatkozzanak, de tulajdonképpen nem a társaság szeretete, hanem a saját lényük egyhangúságától való irtózás hozza őket össze.

Viszont ugyanezzel magyarázható minden valamire való ember visszavonultsága.

Minél több valaki önmagának, annál kevésbé van szüksége kívülről másokra. A verebek csapatostul repülnek . . . a sasok egyedül . . .

Mindenki, aki nemesebb alapanyagból van gyúrva, onnan ismerhető fel, *hogy élvezni tudja önmagát.* Innen van az, hogy

nagy tudósok, írók, költők, feltalálók, szentek élete kívülről tekintve igen szürke és eseménytelen — ezzel szemben: színes, mozgalmas a nemzetközi szélhámosok, hamiskártyások, kalandorok élete . . .

A szellemes ember a teljes magányban is elmulat a gondolataival, ezért mondja Schopenhauer: „Túlságosan visszahúzódó, nem barátkozó természetűnek lenni, már majdnem annyit jelent: — gazdag bensővel bírni!

Meg kell szeretni tehát a magányt, meg kell szeretni már csak azért is, mert előbbutóbb az jut mindnyájunknak osztályrészül.

Hiszen minden nagy dolog egyedül történik velünk az életben. Minden ember egyedül születik és egyedül hal meg . . . Egyedül lép be az élet kapuján és egyedül lép be abba a sáros gödörbe, ha mindjárt ezren is állják körül a sírt könnyes szemekkel. Egyedül kell lefeküdnünk a műtőasztalra, ha mindjárt angyalszárnyak kísérték is el a betegszoba fehér ajtajáig . . . Egyedül tesszünk jót, egyedül követjük el a rosszat. Ibsen minden drámájában ezt hangsúlyozza: *Az a világ legerősebb embere, aki egyedül van . . . egészen egyedül.*

Ne keresd a boldogságot a világ vásárain, vonulj mentől mélyebbre a szívedbe, mennél gyakrabban és minél tovább húzódol vissza kis szobádba, annál jobban megszereted azt!

Megismerhetjük a világot anélkül is — mondja Emerson, — hogy kilépnénk a házunkból . . . *a bölcs a lelkével amúgy is odahaza marad!* . . . Légy olyanná — mondja Nietzsche — mint a fa, amelyet szeretsz és csodálsz, mint a terebélyes, nagy tölgy, amely némán és hallgatagon figyelve borul a tengerre . . . Akinek önmagában sok jó tulajdonsága van, annak lelke hasonlít a meleg, vidám, barátságos karácsonyesti szobához, amint ott áll kivilágítva a havas, jeges, decemberi éj közepén . . .

Aranybányát találsz, ha megszereted a magányt. Egyszobás kis lakásodban megtalálhatod azt, amit a világ összes palotáiban meg nem találtál, megtalálhatod azt, ami odakünn a világban elveszett!

*

A másik feltevés, ami még tévesebb és még általánosabb mint az első, az: hogy *a boldogság egyenlő az arannyal*. Nagyon kevés ember van, aki a boldogságot el tudja választani a szép lakástól, az asztal örömeitől, jó ruháktól, fényes ékszerektől.

Azt a gondolatot, hogy a pénz egymaga nem boldogít, már elismételték durban és mollban ezerszer, mégis a tényleges helyzet az, hogy bár nehéz, igen nehéz palotához, kincsekhez, gazdagsághoz jutni, *még*

*nehezebb, ezerszer nehezebb lelkünkben el-
űzni ezeknek vágyát . . .*

Szegénység? . . . és gazdagság? . . .
Először is: ki a szegény ember és ki a gaz-
dag? Egy milliárdos, ha vagyona 2—3
millióra apad, szegénynek fogja érezni ma-
gát, . . . viszont egy földhözragadt munka-
nélküli, ha egy ezres bankót nyomna valaki
a markába, nyilván Krőzusabbnak érezné
magát Krőzusnál . . . Némely ember 1 hold
föld mellett is gazdag, másik 500 holddal
is szegény . . .

Mi a különbség a szegénység és gazdag-
ság között? . . . Ott kis kerek asztaloknál
ülnek . . . itt gurulós zsúrkocsiknál . . .
ott az asztalon egy gyertya ég . . . itt hat
. . . ennyi az egész! . . .

Szépen mondja Meredith egyik köny-
vében: Öltözz néhány napra fényes ruháid
helyett egyszerű posztóruhába, egyél szend-
vicsek helyett egyszerű puha kenyeret, fe-
küdj fafaragásos barokk ágyad helyett egy-
szerű vaságyba . . . és a végén kérdezd
meg önmagadtól: *hát ez volt az, amitől
rettegtem?* . . .

Én nem tagadom, hogy a gazdagság-
gal is lehet méltóképen és bölcsen élni, de
az is bizonyos, hogy a gazdagság hasonló
a tenger sós vizéhez, *mennél többet iszik
belőle az ember, annál szomjasabb lesz tő-
le* . . . A gazdagok rendesen már csak azért

sem boldogok, mert annyira beleszeretnek a krajcárba, hogy elfelejtenek miattuk minden mást szeretni. Már pedig igaza van Dickensnek, hogy az ember, akinek pénze nincsen: az szegény, de akinek *csak* pénze van — az még szegényebb! . . .

Ezért is látjuk, hogy Jézus amíg a földön járt, mindent adott az embereknek: csodát, tanácsot, orvosságot, bort, halat, kenyeret, csak egyet nem — pénzt! Szeretett mindent és mindenkit: bűnösöket, belpoklosokat, Magdolnákat, tékozló fiúkat, csak egyet nem — a pénzt!

*

A pénz kétségtelenül nagyhatalom, de még sincs meg az a nagy hatalma, hogy az élet igazi kincseit: a barátságot, a szerelmet, a rokonszenvet, a jókedvet, az álmot meg lehessen vele vásárolni. A pénz nagy nagyhatalom, *de a halál még nagyobb hatalom*, az odalép hozzád, ha gyémántokból állítasz is spanyolfalat ágyad köré . . . Mikor a Titanic elsüllyedt, Astornak több százezer dollár volt a zsebében, *de a hullámok, amelyek elnyelték, nem kérdezték meg tőle: hány dollárja van?*

A gond, a betegség az aranyozott kulcslyukon is besurran, — joggal mondotta az egyik rákbeteg amerikai milliomos: mit ér a szerencse, ha *azt élvezni meg van tiltva*

nekem? Bizony, a jó csont többet ér, mint az ezüst, az erős szív többet ér, mint az arany, a jó idegrendszer, amely életkedvet ad, többet ér, mint egy várkastély. Szépen mondja egyik könyvében Eduard Carpentier: „Az élet művészet, s még hozzá igen nehéz művészet . . . Mindenekelőtt szükséges, hogy túlhalmozott földi javak — bútorok, szolgák, vagyon, pénz, barátok, ismerősök ne akadályozzanak szabad mozgásunkban. Ha azt akarjuk, hogy életünk tartalmas és hasznos legyen, fontos, hogy ne zavarjon bennünket ezernyi olyan dolog, ami nélkül igazán könnyű megenni, s amire tulajdonképpen nincsen szükségünk. Éppen ezért a legnagyobb jó, ami egy pénzes-zsákot érhet az, ha elég a háza, vagy ha elérverezik“ . . .

Pénz nélkül kell tudni gazdagnak lenni — ez a boldogság tudományának alfája!

Nem születhetik mindenki szultánnak, egyébként is az élet túlságosan rövid ahhoz, hogy egy herceg nagyravágását kielégíthesük és egy Rotschild vagyonát megszerezhessük. Az is bizonyos, hogy odafönt egész más céllal indítottak minket útnak, mint-hogy felhízzunk és meggazdagodjunk, ékszereket viseljünk és lakomákat adjunk és a végén egy rendjellel a nyakunkban szépen lefeküdjünk meghalni.

Nem az teszi az embert gazdaggá, amije van és nyomorulttá, amije nincs, az ember

értéke nem az, hogy hintón jár-e vagy gyalog, hanem, hogy mennyi boldogságot tud adni másoknak.

Sokan voltak már gazdagok pénz nélkül, dúsgazdagok Wertheim-szekrények kulcsa nélkül.

Vannak, akik palotában élnek és mégis szegényebbek azoknál, akiknek nincs hova lehajtani a fejüket. Viszont rabszolgák és koldusok boldogabbak lehetnek Caesárnál és Nagy Sándornál.

Assisi szent Ferencnek nem volt semmije, mégis megvolt mindene. Walt Whiteman, Amerika legnagyobb költője nagy és boldog volt, bár egyetlen dollárja se maradt és a szegényházban halt meg. Jean Lafontaine sírjára ezt vésette: János úgy ment el, amint jött . . . ez volt az ő gazdagsága . . . Carnegie is gazdag volt, nem azért, mert millióival kitapétázhatta volna az Atlanti-Oceánt, hanem mert a sorstól vas egészséget, derült kedélyt és meleg szívet kapott örökbe. „Higgyék el nekem — írja önéletrajzában — a gazdag embernek, ha boldog akar lenni, éppúgy kell élnie, mint a szegény embernek. Nekem sincs tulajdonképen többem, mint a legutolsó clevelandi farmernek. Én sem eszek mást, mint kenyeret, sajtot és gyümölcsöt. Ágyam nincsen selyemből. Ezreket adok ki ugyan képekért, de hol maradnak ezek az eredetitől, amiben mindenki gyö-

nyörködhetik? Azt mondják, a képtáram százmillió dollárt ér, de a természet a leggyönyörűbb képtár, ahova mindenki díjtalanul beléphet" . . .

*

Az igazi boldogságnak kevés, vagy éppen semmi köze nincs a hatalomhoz, ranghoz, dicsőséghez sem, amiben annyian keresik a boldogságot!

Sokan a pénzt is csak azért kívánják, mert a pénz legfőbb értéke számukra abban van, hogy hatalmat ad az emberek felett. Amire a gazdagság örve alatt vágynak az emberek, az lényegében a hatalom akarása mások felett.

Napjainkban éppen azért van annyi félbemaradt és hajótörött ember a világon, *mert túlsokan akarnak mindenáron „nagy emberek” lenni.* A tényleges helyzet az, hogy az emberiségnek sokkal kevesebb nagy emberre van szüksége, mint általában hiszik.

Már Milton megmondotta: Ne légy túlzottan becsvágyó, hiszen törött koronák, hervadt virágok, megrepedt szívek szegélyzik a nagyság országútját.

A királyok koronái tövisekkel vannak beszegve, a halhatatlanság többször született a verpadon, mint a trónuson.

A borneoi bennszülöttek pálcikákra tűzött

eleven szentjánosbogarat használnak gyertyának — ez a nagyok sorsa is.

Hírnév? dicsőség? népszerűség? Mikor III. Edvard angol királyt koronázni vitték, s egy udvaronc az utcán hullámlzó százezres tömegre mutatott, a király így felelt: Barátom, ha akasztani vinnének, kétszer annyian volnának!

Orosz közmondás szerint: a tömjénezés a férfi veszte. Ezért volt Pascalnak egy szögös öve, amelyet mindannyiszor megszorított a testén, ha érezte, hogy a dicséret örömet gerjeszt benne.

Az igazi ember belülről, önmagának fonkoszorút . . . és ez elég. Ha jót tettem, ez örökzölddé fonódik majd egyszer életem köré, ha nem tettem jót, a világ minden emlékszobra sem használ.

Mikor Pyrrhus a cumaeaei ütközetből hazaérkezett, Kineas, a bölcs megkérdezte: Mit fog csinálni, ha meghódította Itáliát? Meg fogom hódítani Sziciliát — volt a válasz . . . És Szicilia után? . . . Akkor Afrikára kerül a sor . . . És miután meghódítottad a világot? Pihenni térek és boldog leszek!

Akkor — úgymond Kineas — miért nem kezded mindjárt ezen? miért nem élsz nyugodtan és boldogan most mindjárt?

*

Mindezekből a példákból láthatjuk, hogy minden a világon az életbölcseiség ama sarkalatos tételét hirdeti, hogy az ember boldogságához teljesen közömbösek az élet külső körülményei, a fény, a hatalom, a gazdagság díszletei, minden a lélek hangulatától, a szív befogadóképességétől függ.

Az életművészet nagy problémája éppen ez: a szívet kell megtölteni kincsekkel, mintahogy a ládát megtöltjük gyémántokkal.

Saagrave Kínáról írott útleírásában elbeszél egy jelenetet, aminek szemtanúja volt egy ünnepi felvonuláson, ahol az egyik mandarin, fővegén káprázatos gyémánttal ült a palakinban. Egyszerre csak látta, hogy egy kínai földig hajol a mandarin előtt és elragadtatva kiáltja: köszönöm, uram! köszönöm! Az utazó érdeklődött: mit köszönt meg a mandarinnak? Csak nem ajándékozta az neki a mesés értékű gyémántot? . . . A kínai így felelt: Leng-Che-Ching alkalmat adott nekem, hogy megcsodáljam a gyönyörű köcsillagot! Egy pillanatra a drágakő éppen annyira az enyém volt, mint az övé . . . Most neki a kőből csak a szenvedés maradt . . . hogy őriznie kell! . . .

Ez az eset arra a tanulságra példa, hogy az *élet javait élvezni kell és nem bírni*. Példa arra, hogy az emberi boldogsághoz tulajdonképpen nagyon kevés kell . . . Egy

szó . . . és örömtüzet lehet gyujtani az emberszívekben, a boldogság odaléphet melléd egy levélben, egy szál hóvirágban, egy kézszorításban.

Igen, a boldogság csúcspontja nem az osztriga és a pezsgő, hanem a megelégedett szív.

Az életben a legnehezebb, de legértékesebb művészet: megelégedni sorsunk kereteivel, minden életbölcse ség betetőzése: *az élettel való megbékélés.*

Sok ember lett öngyilkos, mert nem tudta elviselni, hogy az élet leépítette légvárát, teljesen ignorálta terveit, egyáltalában nem vette figyelembe igényeit. Már pedig a boldogságnak betűkkel meg nem írott törvénye ez: Ne követelj az élettől túlsokat, ne szabj neki feltételeket, ne igényelj tőle olyat, amit még soha senkinek nem adott. Érd be a rózsa illatával — mondja a brahminok bölcsesége — így nem kell letörnöd azt és tövise nem szúr meg . . .

Hiszen az embernek sohasem lehet meg mindene, tehát az az igazán gazdag ember, aki megelégedett. Már a görög bölcs megállapította: „A boldogság nem abból áll, hogy mindenünk meglegyen, amit kívánunk, hanem hogy ne kívánjunk olyat, amit a sors amúgy se adhatna meg.” Ha az embernek van egy kis darab földje, amelyen dolgozhat, van egy darab kék ege, amely-

ről álmodozhat, ha megvan a mindennapi kenyeré s a holnapi nap végtelen reménye — jogunk van őt boldognak nevezni.

Viszont akiben nincs megelégedés, hiába kapja magát a paradicsomot ajándékba: boldogtalan lesz, mert másnap már zúgó-lódni fog, miért nincs az Édenkert arany-ráccsal körülkerítve?

Ezért is nem lehet boldog az, aki kicsinyes, akinek fáj és akit emészt, hogy van nálánál boldogabb is a földön. Pedig hányszor halljuk panaszkodók ajkáról a kifakadást: miért éppen nekem kell oly sokat szenvednem? Az ember egyszerűen megfordíthatná a kérdést, miért éppen neked *ne kelljen* szenvedned? Nincs törvény-cikk, amely elrendelte volna, hogy neked kivételnek kell lenned a szenvedés törvénye alól.

Hány ember van, aki ha lát egy vidám arcot, mindjárt az a keserű érzés fogamzik meg benne: Lám, másnak milyen jól megy a dolga . . . csak én vagyok szerencsétlen! . . . sorsüldözött! . . .

Pedig a sors nem üldöz senkit, a sorsnak nincsenek kedvencei!

Mennél jobban tanulmányozzuk az életet, mennél jobban behatolunk a kis okok és nagy következmények titkaiba, annál inkább belátjuk, hogy amit szerencsének nevezünk, az legtöbbször nem más,

mint az akarat és kitartás diadala, s amit mi balszerencsének mondunk, a saját hibáink és mulasztásaink összessége.

Azoknak az embereknek, akiket boldog mosolyukért irigyelünk, szintén nem volt könnyebb az életük, mint akik folyton arról panaszkodnak, hogy mostoha volt hozzájuk a sors. Mi irigyeljük a nagy sikerek embereit, de nem látjuk a sikertelenségek hosszú útját, amit megtett, nem látjuk a fájdalmas órák sorozatát, a romokat, amelyek a siker márványköve alatt eltemetve pihennek.

*

A boldogsághoz, mint életsikerhez vezető első lépés annak felismerése, hogy az *emberben magában* van adva saját jólétének vagy bukásának, felemelkedésének vagy letörésének törvénye. Mi magunktól függ, hogy az élet királyai vagy koldusai legyünk-e?

Királyok vagyunk mindannyian — mondja Shakespeare egyik tragédiájában — kicsiny a sors, mert nagy az ember! . . .

Az élet én vagyok — mondja Marden — az élet az én művem, magam vagyok a magam jó vagy balszerencséje. Vagyis ha nem vagyunk boldogok, a hiba nem az életben van, hanem mibennünk. Minden emberben egy boldog és egy boldogtalan ember

lappang, teljesen tőlünk függ, hogy melyiket fejlesszük ki magunkban. Saját szellemünk-től függ, hogy lelkünk-ből egy gyönyörű képtárat alkothassunk, vagy egy besötétített kínzókamrát.

A boldogság végső forrása önnönmagunkban van, boldogságot senki és semmi más nem adhat nekünk: csak a tulajdon lelkünk. Ami az ember önnönmagának tud lenni — ez az ő nagy gazdagsága, mint ahogy Maeterlinck mondja, „minden embernek önnönmaga a legszebb birodalma”. Az embernek csak egy dolog okozhat kint — az *énje* — mondja Emerson . . . és csak egy teheti boldoggá: az *énje*!

Ezért is lehetek boldog minden állapotban, viharban és napsütésben, mert mindent elvehetnek tőlem, *de a lelkemet nem*. Ezért látjuk, hogy még zord, külsőleg örömtelen korban is tudnak az emberek örülni, s ha másból nem: az álmokból veszik az erőt, amire szükségük van az élethez.

Régi igazság az, hogy a vágy abból él, *amit remél és attól hal meg, amit elér, . . . vagyis nem amit ad az élet, teszi gazdaggá, hanem amit — ígér . . .*

Ezért ábrándozik az ember, mint gyermek játékok után, mint ifjú szerelem után, mint férfi birtok és hatalom után: az ábrándok tartják örökifjúságban a szívet . . .

Végezredményben tehát ahhoz, hogy bol-

dogok legyünk, meg kell tanulni önnönmagunkban felépíteni és megszépíteni a világot, hiszen az élet nemcsak azt a fáradságot éri meg, hogy egyszerűen végigéljük, hanem hogy önmaga fölé emeljük.

*

A múlt évek egyikén a londoni virágkiállítás aranyérmét egy csodaszép azalea nyerte meg. Mikor fotoriporterek elindultak, hogy lefényképezzék a kertet, amelyben a virág nőtt és tulajdonosát, útjuk a megadott cím nyomán a külváros egy szegény munkásleány otthonába vezetett. A nyertesről kiderült, hogy minden földje, egész kertje azokban a cserepekben van, amelyek az ablakban sorakoztak. Sőt ez az ablak is a „lichtofra” nyílt, úgy hogy a virágot szinte óráról-órára kellett odaállítani a nap keskenyen beszüremelő fénynyalábjába.

A mi életünk szerény azaleavirágját is így kellene mindig kiállítani a napfénybe, amelynek sugára egy vékonyka résen át mégis csak ráhull az életünkre.

Ismertem egy fiatal leányt, aki kora ifjúsága óta naplót vezetett az élet apró örömeiről. „Örömnaplónak” nevezte el a bárszonyba kötött könyvet, amelybe mindent feljegyzett . . . néha egész csekélységek is . . . „Ma egy csipkegallért varrtam a ruhámra . . . láttam egy gyönyörű liliomot a

kirakatban . . . megtaláltam az elvesztett tűt, amit olyan sokáig hiába kerestem . . .” Mindennap fel tudott jegyezni valamit, ami felemelte . . . egy apró fénysugarat . . . még azon a napon is, amikor ott állt haladókó vőlegénye ágyánál . . . „Elment, — írja naplójában — kezét a kezemben felejtve, szemének utolsó fényét mosolyomba temetve . . . nevemmel az ajkán.”

Ime, egy bágyadt sugár a leányszívre ráboruló legsötétebb, legfájdalmasabb órában is . . .

Bevallom, hogy az élet szárnyaszegett óráiban, amelyek senkit sem kerülnek el: nem nyúlok nagy gondolkodók könyvéhez, se Mardenhez, se Lubbockhoz, sem Mullford Prenticehez, hanem kezembe veszem ennek a fiatal leányszívnek örömnaplóját, amelynek minden sorát átragyogja annak a gondolatnak fénye: *miért ne lássam szépnek az életet?*

Az élet oly nagy és szép dolog, — mondja Feuerbach — hogy egy-egy rossz óra miatt a homlokunkat összeráncolni sem szabadna.

Minden nap egy darab élet, minden fölkelés egy újraszületés, minden üde reggel egy darab ifjúság, minden lefekvés egy kis próba az örök álomból.

Éppen ezért egy egészséges lélek, zárják be akárhová: padlásszobába . . . kopott

kabátba, mindig meg fogja őrizni a jogát, hogy reméljen, dolgozzon és . . . örüljön. Minden mosoly meghosszabbítja az életet, a jókedv a legnagyobb szerűbb életelixir, csak az a nap veszett el életünkben, amelyen nem mosolyogtunk.

Manapság különösen nagy dolog, mikor az ember maga körül vidám arcokat lát, egy jókedvű ember nemcsak önmagának, de mindenki számára ünnep.

Ami a párizsi Montparnasse temetőben legjobban megragadott, nem a ragyogó márványok voltak, hanem egy sírfelirat egy csendes, virágos síron: „Itt nyugszik a mi kis Anne Marienk . . . élt 16 évet . . . *Mindig jókedvű volt.*” Ebben a pár szóban kizengeni hallottam egy élet egész megható dalát . . .

Ismertem egy jókedvű doktort, akit mindenki „nevető doktornak” nevezett, mert minden szomorú arc számára volt egy mosolya s e mosolya révén háromszorannyi páciense, mint komor kollégájának, a nagy tudású tanársegédnek.

Az izlandiak elhagyottan és hidegben élnek, kopár hegyeken és virágtalan mezőkön, jég és fagy között, szinte végnélküli télben és mégis azt mondják: Izlandnál nincs szebb föld a világon! . . .

Igazuk is van, hiszen ha nagyon komolyan és tragikusan vesszük az életet . . .

mi az értéke? Ha a reggel nem ébreszt új örömökre, ha este nem marad erőnk a holnap reményére, érdemes-e vetkőzni és újra öltözködni? . . .

Legyünk tehát optimisták, ne mondja senki közülünk, hogy nem érdemes itt a földön élni, mert ha Isten Fiának érdemes volt barlangban születnie, nélkülöznie, szenvednie, az embernek is érdemes dolgozni, fáradni, előretörni, sikertelenségek közepette a csillagok felé emelni a fejét.

Ne mondja senki, hogy ma olyan világot élünk, amelyben mindennap egy reménnyel lesz szegényebb és egy csalódással gazdagabb az ember, mert ha mindennap elcsüggedünk is, minden újra felkelő nappal, újra meg újra fel kell emelnünk a szívünket.

A mai élet problémája éppen az, hogy nem fejvesztve fogadjuk a ránk zúduló csapásokat, hanem az első lélekzetvételnél már védekezünk, küzdünk, megoldást keresünk. Ha a fecske fészket leverjük, nem tízszer, de százszor újat épít magának, *hát az ember még olyan erős se legyen, mint egy fecske?*

A ma emberének, hogy belső boldogságát meg tudja őrizni, *bizonyos ellensúlyozó erőt kell kitermelnie önmagában*, a mi feladatunk, hogy minden napot a nemes gondolatok napsugarával töltsünk meg, még-

pedig annyira, hogy semmi hely ne maradjon az alacsony gondolatoknak, elégedetlenségnek, csüggedésnek.

Ne panaszkodjék tehát az ember a környezetre, a viszonyokra és más effélékre, amiből semmi haszna nincs. Rosszak a viszonyok? . . . igaz, rosszak! Azért vagyunk itt, hogy fordítsunk egyet az idő kerekén! *Kártyánkat ugyan a sors keveri, de ugyanazokkal a lapokkal játszhatunk jól és rosszul . . .* Aki ember akar lenni, az nem fogja beérni azzal, hogy a víz sodorja, mint egy deszkadarabot, hanem bátor szabadúszója lesz a hullámoknak. Rossz kőműves az, aki egyetlen követ is eldob, rossz hajós az, aki csak kedvező szélben tud előrehaladni.

Manapság mindannyian Robinsonok vagyunk, akiknek meghagyták az életet, ezzel kell valamit csinálni, újra kezdeni, ha kell 101-edszer is, újra kezdeni a puszta szigeten is. Nem az elsüllyedt hajón kell keseregni, hanem akiben megmaradt a boldogság akarásának egyetlen szikrája, — tudjon örülni a lyukas kanálnak, amit a tenger a hajótörésből a partra dobott . . .

Egy percet se töltsünk tehát sopánkodással, hanem fogjunk hozzá a dolgok megváltoztatásához. Az ember az életben sokszor ingadozhatik, megbotolhat, eleshetik, csatát veszthet, de ha szíve helyén van, a

végző győzelem felől egy percre sem szabad kétségben lennie.

A tavasz sokszor lassan jön el . . . még az április is viharos . . . még a májusban is vannak fagyok, . . . de végre mégis csak eljön a nyár . . . A leghosszabb eső sem tart tovább 40 napnál, még a vízőzön után is feltündöklött a szivárvány, mint a jobb jövő ígérete . . .

Azt se feledjük, hogy van az életben nemes sikertelenség is, amely értékben felülmúlja a legragyogóbb győzelmet, hiszen az ember értékét és érdemét mindig az mutatja, *amit akart* . . . és nem az, *amit elért*.

Szép, ha valaki diadalokra tekinthet vissza, de még felemelőbb látvány, ha valaki diadalok nélkül, sőt a diadalok reménye nélkül dolgozik tovább. Már a rómaiak megmondották, hogy *nincs megrendítőbb és szebb látvány, mint egy ember, aki balsorsával szemben küzd*. És hány ilyen ember van manapság . . . hány hős, akinek nincs megírva az életrajza, vagy csak a sírkövén, abban az egyetlen mondatban: élt 60 évig, élt 70 évig! . . .

*

A boldogság hősi harcosai, kik arról panaszkodnak, hogy boldogságra születünk és nélküle halunk meg, hogy örömeiket ve-

tünk és könnyeket aratunk, ne felejtsek el, hogy a boldogságnak egyik lényeges alap-eleme: *szenvedni tudni*.

Mindenki átélhette már az életben, hogy mélyen érezni nem jó . . . *de nagyon szép!* Hogy a nagy örömöknél csak egy van szebb . . . a nagy szenvedések. Hogy nem az a boldogság, amit elértünk és elvégeztünk, hanem amit elviseltünk és eltűrtünk. Ezért roskad le Raszkolnikov felátadása előestéjén Szonja ölébe és mondja: „Csak attól félek, nem vagyok méltó a szenvedéseimre! . . .

Igen . . . dalt csak kifeszített húron lehet eljátszani, a boldogság dalát is! . . . A boldogsághoz is csak azok jutottak el, akik végigmentek a fájdalom oltárlépcsőin, akik sokat szenvedtek és sok szenvedőhöz lehajoltak . . . Hiszen mit is tudhat az az életről, aki sohasem szenvedett? Csak az a lélek képes magát egy életre átadni, amely a szenvedésben meggazdagodott, csak az a lélek képes a fájdalmak elviselésében másokon segíteni, amely a saját fájdalmában megedződött . . . Vagyis minél nemesebb valaki, annál inkább oda kell ajándékoznia az életét . . .

„Hogy boldogok lehessünk, — mondja Tolsztoj a Karenina Annában — meg kell feledkeznünk magunkról és *másokat kell szeretnünk*. Az igazi boldogság csak az, ha

az ember az életet egy nagy szolgálatnak tekinti."

Ha tehát azt akarjuk, hogy az egész világ szeressen minket, először nekünk kell az egész világot szeretni.

A legfőbb eszköz — mondja Tolsztoj — a boldogságunk gyarapítására, hogyha kivétel nélkül mint a pók, minden irányban szőjük a szeretet egész hálóját, s abba megfogunk mindenkit.

Természetesen nem abból áll a szeretet, hogy azokat szeressük, akik minket szeretnek, a gyöngédeket, a finomszívűeket, kedveseket, akikkel ritkán találkozunk. Ilyeneknél nincs szükség az áldozatra . . . nem! *azt a felebarátodat szeresd, akivel együtt élsz, aki terhedre van . . .*

Sajnos, az emberek szívesebben tesznek másokat szerencsétlenné, mint önmagukat boldoggá! Sok ember több fáradtságot fejt ki, és több gyönyört talál abban, hogy ellenségeinek számát szaporítsa, minthogy barátokat szerezzen.

Nagy dolog volna, ha az emberekkel meg lehetne értetni, hogy boldogságuk mértékét nem növelik azzal, ha rosszat követnek el. Mennyivel boldogabb lehetne mindenki, ha például ostoba veszekedések, amelyek oly messzire űzik a boldogság csendes tündérét, . . . azok a meggondolatlan

szavak nem hangzanának el, amelyeknél nem az amit, hanem *ahogyan* mondják, fáj...

Az emberekkel el kellene hitetni, hogy minél több valakiben a jóság, annál több öröm éri az életben, legyünk tehát jók — és boldogok leszünk.

Az élet úgyis rövid . . . olyan nagyon rövid, nem is szabadna másra időnknek maradni benne, mint jóságra, gyöngédségre . . . szeretetre . . .

Hiszen a végből jöttünk titokzatos magasságokból erre a világra, hogy egymást megismerjük, egymást szeressük . . . és ezáltal üdvözlünk, vagyis a szeretet kapuján át jussunk be az élet paradicsomába . . .

AZ OPTIMIZMUS MINT VILÁGNÉZET.

A filozófia, amely az emberi élet értelmét és értékét vizsgálja, ebben az értékítéletben két különböző, egymással ellenkező álláspontra helyezkedik.

A *pesszimizmus*: összeadja az egyéni élet örömeit és fájdalmait, s azt találván, hogy a fájdalmak összege nagyobb az örömeikénél — elítéli az életet. Ezzel szemben az *optimizmus* — elismerve bár, hogy az élet csakugyan nem fukarkodik a boldogságunk ellen intézett tűszúrásokkal, azt állítja, hogy vannak boldogító érzések, amelyek a legnagyobb szenvedések között is fenntartják lelkünket, van valami, ami hozzáférhetetlen a fájdalom számára, ami támaszt ad a legnehezebb órákban is az életnek.

A pesszimista folyton javított kiadásban szeretné látni a világot, az optimista számára a világ úgy a legérdekesebb, ahogy van . . . Az optimista az élet virágait gyűjti, a pesszimista penészvirágokat gyűjt és mérges gombákat . . . Az optimista számára a tenger vize: *kék* . . . a pesszimista

azt veszi észre belőle, hogy — sós! . . . Az optimista kimegy a csodaszép nyári éjszakába és felkiált: Ó, mennyi csillag! . . . a pesszimista így szól: Ó, mennyi szűnyog! . . .

A pesszimista, ha 10 dolog közül 9 sikerül, egy pedig nem, ezen az *egyen* bosszankodik, . . . az optimista, ha 10 dolog közül csak egy sikerül, ebből az egyből mérít erőt és örömet.

Az optimista mosolyog azon, amin a pesszimista kétségbeesik, neki az idill, ami amannak tragédia. A pesszimizmus hajlandó a dolgokat fekete színben látni, az emberekben nem bízik, a jövő eshetőségei közül mindig a rosszabbra vár, szerinte a világ jobb volna, ha nem volna. Az optimista az ellenségben sem lát egyebet, mint egy ismeretlen testvért, szerinte bár a világ tele van jajjal és bajjal, mégis a legjobb világ, minden más világ csak rosszabb lehetne. Legjobb volna nem születni! — kiált fel a pesszimista . . . Éljen az élet! — így az optimista.

Vég nélkül szaporíthatnám a szembeállításokat annak bizonyítására, hogy van az emberiségnek egy rétege, amely tulajdonképpen nem él, hanem haldoklik egész életen át. Egy emberfajta, amely az „élet” nevű betegségben szenved, amely az örömet is csak szomorúan meri élvezni. Az

ilyen minden betegséget, amit csak hall, magán érezni véli, folyton orvosi könyveket búj és természetesen minden lapján a saját esetét találja fel, semmiről nem beszél szívesebben, mint a maga és az emberek bajairól, miután „epés lelkében sárga a világ . . .“

Viszont van az emberiségnek egy tudatos örömmérszetre hangolt rétege, amely élvezni tudja az adott helyzetet, tudja kikapcsolni a múlt bántó emlékeit, akinek lelke olyan, mint a Napóra, amely csak a derűs órákat jelzi, csak a Napot engedi uralkodni maga felett . . .

Sajnos, a tudatosan örömmérszők rétege nagyon vékony, s félni lehet, hogy tovább vékonyodik.

Életfáradt, ütődött, elesett emberek mindig voltak a világon, de soha annyi, mint manapság. Soha annyiszor ez a szó „idegösszeomlás“ elő nem fordult a szótárunkban, mint napjainkban. A társadalom minden rétegéből mint egy panaszos Mizerere kórus hangja tör fel a kiáltás: „Nem bírom tovább az életet! . . . Megrendülve kell látnunk, hogy sokaknak valósággal birkózniuk kell, hogy ne lépjenek be a halál önkénteseinek seregébe, hogy napról-napra akadnak, akik a csodásan szép Dunahíd karfáján keresztül akarnak megszabadulni a számukra legkínzóbb betegségtől — az élettől . . .

Minap lett öngyilkos egy kis dunántúli cselédleány csak azért, mert a lánypajtása nem akarta elhinni neki, hogy bátyja a 7-es huszároknál szolgál. Napokig csendesén sírdogált e felett, azután levetette magát a III-ik emeletről . . .

A baj alapoka ott van, hogy sok mindenre megtanítanak minket, csillagászatra és matematikára, nyelvekre és közgazdaságra, csak arra a nagy tudományra nem tanítanak meg, amelynek a neve:

„szépnek látni az életet” . . .

Gyermekkorunkban nem tanítottak meg arra, hogy milyen tündérpalotát építhetünk lelkünkben derűs és szép gondolatokból . . . mentsvárakat a szerencsétlenségek idejére. Nem tanítottak meg arra, hogy az élet célja és értelme, hogy boldogok legyünk, aki tehát nem volt boldog: *az nem teljesítette kötelességét.*

Nem tanítottak meg arra, hogy a lélek a legnagyobb orvos, hogy az életküzdelem elbírására mindenkinek öröme van szükség, hiszen a szív vidámsága éppúgy gyógyít, mint a kakukfű . . . Nem tanítottak meg arra, hogy a jókedvnek és derűnek csodálatos életfakasztó és életfenntartó ereje van, hogy nehezen támad ránc azon az arcon, amelyet sokszor világít meg a mosoly napfénye . . .

Igen, elfelejtettek ránevelni arra, hogy az életet *élni* kell! s az életet akkor élem, ha elhasználom azt, mint a gyertyát elhasználjuk, ha elégetjük . . . Hogy a világ az enyém és pedig annyira az enyém, amennyire élvezni tudom és gyönyörködni tudok benne . . .

Elfelejtettek megtanítani, hogy az életnek egy édes és csendes melódiának kell lenni, nem pedig gyászéneknek. Megtanítani arra, hogy kell képzeletünket felüdíteni, kedélyünket megedzeni, hogy a fájdalmak elé fel legyünk vértézve . . . megtanítani arra, hogy a bajok idején mindenki kezében van egy nagy fegyver: s ez a *lélek erejének fokozása* . . .

*

Élni tehát nem tanítottak meg, de igenis megtanítottak — *félni*. Millió és millió ember él körülöttünk a folytonos félelem rabszolgaságában. Félünk a nélkülözésektől csakúgy, mint az éhenhalástól, a közvéleménytől csakúgy, mint egyesek véleményétől, félünk a betegségtől és vádaktól, attól, hogy amink van, holnap már talán nem lesz a mienk . . . Az ember retteg a puszta árnyéktól, félünk még az örömtől is, hiszen hányszor hallhatjuk emberi ajkáról: Nekem nem szabad jókedvűnek, boldognak lennem, mert ahogy rálépek a boldogság küszöbére, mindjárt jön egy ökölcsapás . . . Egyik leg-

szerencsétlenebb emberi tulajdonság, hogy olyankor, ha nem tudjuk mi érhet bennünket, amikor tehát a szerencsének is éppúgy megvan az esélye, — mindig a *legrosszabbtól* félünk.

Majdnem minden embernek megvan a maga kedvenc félelme, egyiknek a betegségtől, amibe sohasem szenvedett, a másiknak a szerencsétlenségtől, amely soha utol nem érte.

Egy régi francia mondás szerint: „Volt bánatod, amit meggyógyítottak, volt bánatod, amit átéltél, de azok a bajok kínoztak meg legjobban, amelyek *soha meg nem történtek*“ . . . Csakugyan, ha az emberek össze tudnák számolni az éjszakákat és a nappal óráit, amelyeket a rettegés töltött be a legkülönbözőbb dolgokkal, amik soha be nem következtek — elborzadnának annak nagy számától . . . Mi nem annyira a tolvajoktól félünk, — mondja Lubbock — mint inkább a kísértetektől, ha valamely veszedelmet teljes nagyságában megismertünk, félig már túl is estünk rajta . . .

Csodálatraméltó az emberiségnek ez az önkínzása, hiszen nincsen borzasztóbb rabszolgaság, mintha a tulajdon gondolatainknak vagyunk a rabszolgái. Pedig ha folyton a rettegés nyomása alatt élünk: ez a legalkalmasabb mód, hogy éppen azt veszítsük el, amit féltettünk. „Mihelyt félünk — mondja

Marden — fogékonyabbá válunk a veszedelmekkel szemben éppúgy, mint a betegségekkel szemben. Erős gondolatok ugyanis erőt fejlesztenek ki bennünkben és megtöltnek azzal a mágnesességgel, ami magához vonzza a sikert és eltaszítja a kudarcot“ . . .

Semmi a világon nem hozza például gyorsabban a nyakunkra az öregedést, mint az öregedéstől való félelem . . .

Már pedig meg nem öregedni nagy művészet . . . méltó arra, hogy megtanuljuk — ha másért nem, ezért az egyért érdemes — mint gonosz démont távoltartani lelkünköt a csüggedést és az életfélelmet . . .

Az én lelkem nem fél semmitől! — ezt kellene elmondani mindennap, mint reggeli imát. Tanítani kellene az embereket arra, hogy üzenek el maguktól mindent, ami kellemetlen és így fegyverezzék fel magukat az élet ellenségei ellen. Tanítani kellene arra, hogy még ha valami nagy szerencsétlenség ér is, akkor se szabad kétségbeesnünk. Ahogy elviseltük a gyötrelmet az első órákban, úgy elviseljük majd reggeltől estéig . . . elviseljük majd másnap is . . . elviseljük még néhány napig és egyszerre csak arra ébredünk, hogy a seb már nem sajog olyan élesen . . .

Tanítani kellene őket arra, hogy éljenek gondolatpalotákban, hogy mindazt, ami csúnya és tökéletlen, a fullánkos szavakat

és nem nemes gondolatokat el kell távolítani öntudatunkból, mert mindenki megszabadulhat az élet apró nyomorúságaitól, aki képes figyelmét máskéfé irányítani, és lelkét az optimista gondolatok csillagaival megtölteni.

*

Bármilyen szomorú napokat is élünk, amelyek a ránk mért szenvedések számát rendkívüli mértékben növelik, — még mindig ezer és ezer gondolat akad, amit ha lelkünkre hatni engedünk, elégséges, hogy az embert megbékítse és felemelje . . .

Először is itt van lábunk alatt a virágos föld, fejünk fölött a csillagos ég! . . . Igazán csodálatos, hogy az emberek mennyire keveset látnak az őket körülvevő gyönyörű világból . . . Pedig a természet olyan szép, mintha mindig és mindenütt egy csendes és titkos ünnepet ünnepelne. Ember! — kiált fel Angelus Silesius — minden szeret téged a világon, a nap, amely rád süt, a virágos rét, amely szőnyegként fekszik lábaid elé! Van-e szebb ajándék mindenki számára, — kérdi Ruskin — mint a virág? A gyermekek szeretik a virágot, szeretik a gazdagok és szeretik a szegények . . . A fényűzőnek öröme telik benne, ha ott van gazdag asztalán, a virág a szegények kincse, hiszen egyetlen cserép a munkáscsalád ablakában arról beszél, hogy akik ott laknak, a szívükben

ott őrzik a boldogság szivárványának egy kicsi darabját . . . Vagy melyik fa nem egy valóságos költemény? Akinek nehéz a szíve, akinek nagyon fáj az élet — ajánlom, menjen ki az erdő templomába és egy csöndes beszélgetés a fákkal meg fogja győzni őt, hogy szép az élet . . . Igen, mi egy virágokkal, fákkal, csillagokkal, tengerekkel feldíszített földön élünk . . . akinek bölcsője köré ennyi szépet raktak . . . szabad-e, hogy az boldogtalan legyen? . . .

Azután itt vannak az élet egyéb kisebb-nagyobb örömei: egy vidám karácsonyeste . . . egy várva-várt levél . . . valami szívből jövő meleg beszéd . . . egy csöndes önfeláldozás . . . egy szép dal, könyv, muzsika . . .

Van egy keleti legenda, amely szerint addig senki sem mehet el penészedni a gyökerek alá, amíg legalább egyszer nagyon boldog nem volt életében. Azt hiszem, ennek a mesének igaza van, hiszen amíg az ember fiatal, rendesen kezében tartja Aladin csodalámpáját, amelynek fénye mellett szépnek találjuk az életet . . . Ez a lelki virágkor, amidőn a szív túlárad, az ember szinte elvarázsoltan kóborol. A lélek ebben a korban csupa szárny! . . . Igaz, hogy nemsokára jönnek az első csalódások és első könnyek, az első sebek és első kiábrándulások, amelyek hatása alatt összeecsukódnak a fiatal

szárnyak, az ember hajlandó úgy látni mindent, mintha a világ ellene esküdött volna össze, mintha csupa romlottságból állna . . . Harmincéves korban azonban újra kiderül a horizont: az ember kezdi az árnyak mellett látni a rejtett szépségeket is. A befejezett ember ismét optimista: nem lepi meg semmi, de nem is veszi el kedvét semmi, minden jónak és minden rossznak tudja a maga helyét . . . Öregségében az ember felszáll egy léghajóba és onnan nézi az életet; onnan felülről látja, hogy milyen kicsinyek a játékszerek az autók és négyemeletes paloták . . . milyen kicsinyek azok a szenvedések, amelyekről valamikor azt hittük, hogy tőlük a szív meg fog szakadni . . .

Mindenki, aki egész ember, átesik e hősi korszakokon . . . Emlékszem, mikor gyermek voltam, azt hittem, a világ tele van angyalokkal, vagy legalább is barátokkal. Húszéves koromban úgy láttam, be van húzva fekete posztóval és tele ellenségekkel. Harmincéves koromban rájöttem arra, hogy tele van *emberekkel* . . . ma már tudom, hogy akik körülöttem harcolnak és küzdenek, élnek és szenvednek: . . . a *testvéreim!* . . .

Minél tovább él az ember, minél mélyebbre hatol be szívével az életbe, akárcsak az ekével a földbe . . . annál beljebbre jut a tulajdon lelke paradicsomába, annál inkább

megtanulja összefűzni az életet, ha mindjárt a kis örömök gyöngyeiből is! . . .

Nagy kár, — sóhajtyák sokan — hogy amikor meghalunk, akkor tanuljuk csak meg, hogy hogyan kellett volna szépen élni. — Hogy ezt a vádat megtakarítsd magadnak: tanuld meg élvezni a kicsi örömeket . . . számba venni a mult kellemes emlékeit, mélyen a szívbe vésni, ami szép volt . . . és elfelejteni, ami fájdalmas volt az életben . . . Ha az öröm és a derű perceinek jelzésére állítjuk be lelkünk óráját, látni fogjuk, hogy mindennap jelez legalább 1—2 szép percet, amelyért érdemes volt a többit, a nem szépeket — elviselni . . .

*

Azután itt van — a munka, amely megtízszerezi az élet örömeit.

Mikor Coolidgeot, Amerika elnökét ifjúkorában megkérdezték: igaz-e, hogy apjától 10,000 dollárt örökölt, azt felelte . . . Ó, sokkal nagyobb örökséget kaptam tőle — a 10 ujjamat! . . . Csakugyan, a munka az élet legszebb ajándéka, amely újjá szülheti az embert a legnagyobb összeomlás romjaiból is, hiszen mindenki, akit rendkívüli fájdalom ért az életben, érezhette, hogy a nagy szenvedések órájában nincs nagyobb áldás, mintha az embernek annyi a dolga, hogy nem ér rá gondolkozni! . . . A munka

a vér balzsama, ha egész nap dolgozott az ember, biztos, hogy „jó este” köszönt rá, a munka ad a szemnek csöndes álmot és a szívnek halk éneket.

Igen! — szép az élet, mert kisebb-nagyobb körben mindnyájunkra vár egy, az egész életet betöltő kötelesség! . . .

Ismertem egy asszonyt, aki egész életében súrolni járt . . . annyit dolgozott, hogy meg kellett halnia, hogy egyszer pihenéshez jusson. Ha igaz az, hogy a munka imádság, úgy hiszem, hogy azok a kövek, amelyeket napról-napra súrolt kérefagyott kezekkel, — oltárlépcsőkké váltak sírontúli életében. Ujság- és regényírók elfelejtették megírni életrajzát, pedig szerintem élete éppoly hősköltemény volt, mint az Iliász, hiszen még utolsó napon is dolgozott, s a sors úgy verte ki kezéből a kezét, mint Patroklos kezéből a kardot.

Néhány évvel ezelőtt Bois sur Marneban egy társas kirándulással kimentünk a tengerpartra, hogy ott megnézzük a világítótornyot, ahol az öbölben kemény kötőmbök, kopár sziklákon egy viharvert, öreg toronyőr fogadott . . . Lehet-e élet sivárabb, egyedülvalóbb, észrevétlenebb, dicsőségnélkülibb, mint ezé az emberé, — gondoltam magamban. De az öreg csöndesen így szólt: „Áldott legyen az, aki munkáját megtalálta . . . ne is vágyódjék más áldás után . . .” Ekkor

láttam csak, hogy az óriási reflektor, amelynek fénycsóvája mutat utat csillagtalan sötétben sok-sok hajósnak, ez a fény, amely soha nem alszik el, nemcsak egy 20,000 gyertyafényű fényforrásból, hanem egy, a sziklához odaláncolt hősi élet önfeláldozásából kapja sugarát.

*

Van még egy hatalmas szárny, amely az embert az életet megbénító hatalmak fölé tudja emelni — *ez az akarat!* . . .

Ne feledjük, hogy a Niagara zuhatagában hatalmas energiák vannak, de a lélekben ezerszer nagyobbak. Ha bármire mondom: ennek meg kell történnie, ezer és ezer erő mozdul meg, hogy megvalósítsa azt . . . Viszont mindenki magán tapasztalhatta, *mihelyt az ember nem tartja erősen a sors gyepelőit, mihelyt a lelkünk kezd elfáradni és lelazulni, — tüstént felszabadulnak körülöttünk a végzet erői*, kisiklik minden a befolyásunk alól, vereség vereségre következik.

Magad vagy az oka mindennek, ami veled az életben történik, — írta Lincoln a fiának — azért ne várd meg a jószerencsét, hanem teremtsd meg azt. Az igazi ember sohasem bízza a sorsra azt, amit neki magának kell megtennie, az igazi akaraterős ember nem úgy gondolkodik, hogy ha a körülmények

megváltoznak, majd akkor fog nagyot alkotni, hanem ő maga teremti meg a körülményeket. Az akarát hősenek először a saját központjában kell szilárdnak lennie, önmagában kell éreznie, hogy képes nagyra, képes a legnagyobbra, képes mindenre . . .

Azért, aki állandóan el hagyja nyomni magát, félreállíttatni, saját álmairól és terveiről lemondani, aki nem kíván elismerést, jöllehet megérdemelné: ne a sorsot okolja, hanem önmagát balszerencséje miatt . . .

Legyünk tisztában azzal, hogy az életben *mindenkinek magának kell kiverelkednie a maga igazát*. Csak végig kell néznünk a történelem és az élet lapjait, és látni fogjuk, hogy csupán a pozitív emberek, a forrongók, a küzdők, a vasakaratúak vitték valamire az életben. A lángelmék mindig nagy munkások voltak — mondja Ruskin.

Azért bármilyen foglalkozása is van valakinek: legyen az gépíró vagy könyvelő . . . , ha abba a hibába esik, hogy nem tudja magát elképzelni külön helyzetben, nagyobb hatáskörben, jobb fizetéssel, előnyösebb pozícióban — önnönmaga alatt vágja el a fát . . . Aki belenyugszik abba, hogy a föld és élet legszebb dolgai magasan fölötte állanak, számára elérhetetlenek, aki magát mindig a létra legalsó fokán látja, — lassan meggyűlölve mindazt, aki fölötte van — bármilyen

tehetséges is: semmire se fogja vinni az életben.

Pedig hányan vannak, akik belenyugsznak sorsukba és iparkodnak elfeledni, hogy miről kellett lemondaniok . . .

Amit az emberek óhajtanak, rendesen nem más, mint a rosszul fizetett, jelentéktelen hivatalnokállások, jövő és látókör nélkül, hol az ember egy ülőhelyben öregedhetik meg, mialatt képességei fokról-fokra összezsugorodnak, de ahol viszont feltalálhatja azt a kimondhatatlan gyönyört, hogy nem kell gondolkodnia, akarnia és cselekednie . . .

Hányan vannak, akik bizonyos állás elnyeréséről még álmodni sem mernek. Húsz divatárus lány közül 19 egész biztosan egy pillanatig sem mer arra gondolni, hogy egy nagy áruház directrice lehessen. Pedig aminek képzeletét az ember állandóan és kitartóan, azzá nővi fel magát!

Éppen ezért soha ne mondd: Ennél többre nem vihetem . . . ezt vagy azt amúgyse érhetem el az életben . . . Ha bármit lehetségesnek látsz más ember számára, gondold, hogy az számodra is elérhető. „Lehetetlen dolgokra törekedve — mondja Emerson — elérhetünk olyan lehetséges dolgokat, amikhez másképp sohasem jutottunk volna” . . .

Mindennek, ami egykor nagy lett — kezdetben „lehetetlen” volt a neve.

Azt se gondold, hogy talán a nyomor és szegénység, a kedvezőtlen életkörülmények sírásói az élet diadalának. Az akadályok próbálják ki az embert, mint ahogy a vihar mutatja meg az igazi hajóst . . . Mi lett volna Herkulesből, ha útját nem állják el a hidrák és oroszlánok? . . .

Napoleon előtt említették marsalljai, hogy az Alpesek vállalkozásának útjába állnak . . . Akkor el az Alpesekkel! — válaszolta, s ebből a szóból született a diadalmas olasz hadjárat . . .

Már a görögök megmondották, hogy akiből az istenek valamit faragni akarnak, azt nem küldik a gráciákhoz, hanem a szükséghez iskolába. Bátor szív számára a nélkülözés ugyanaz, mint sirály szárnya alá a vihar: egyre magasabbra emeli . . .

Nem egy oldalt, de könyvtárakat lehetne megtölteni azoknak élettörténetével, akiknek esetében a hős legyőzte a szegénységet, a bajt, a nyomort . . .

Ítt van Kolumbus! . . . Alatta a tenger, felette a mérhetetlen ég, mögötte kegyvesztettség, körülötte csupa zendülő, bátorságát vesztett hajós, előtte köd és ismeretlen homály, . . . lába alatt . . . dióhéjnyi hajó . . . Nagy a vihar, nagy a tenger mélysége, de Kolumbus még ezeknél is nagyobb, mert legyőzte őket . . .

A világ legnagyobb költője, Homeros vak

volt, legnagyobb zenésze, Beethoven — süket . . . V. Sándor rongyokban született és márványok közt halt meg . . . Nagy Péter órás volt és lett belőle cár. Lincoln az árvaházból emelkedett a Fehér Házba . . . Burns olyan szegény volt, hogy még gyertyára sem tellett, esténként az utcáról beszűrődő lámpa fényénél tanult, s lett belőle Anglia ünnevelt költője.

Milton is vak volt, de ez nem volt akadály, hogy az „Elveszett Paradicsom”-ot ne álmodja költeménybe. Kant gerincsorvadásban szenvedett és egy hatalmas filozófiai rendszer gerincét építette fel műveiben. Viszont Norfoltról, a festőről nagy emberismeret alapján mondotta egyik kritikusa: Ön tehetséges festő, de sohasem lesz . . . *nagy!* Megmondjam, miért? . . . mert 1000 font jövedelme van havonta.

Georges *Scapin* a világháborúban 20 éves korában mindkét szemére megvakult, de páratlan heroizmussal leküzdve a vakság akadályait, kitűnő szónokká képezte ki magát, úgy hogy ma tagja a francia parlamentnek. Mikor Ernest *Whitefield* egyetemi vizsgáit letette, orvosai megállapították, hogy 4 év alatt fokozatosan el fogja veszíteni szemevilágát. Revolver helyett a hegedűjéhez nyúlt és vasszorgalommal nekilátott a hegedülés megtanulásához, úgyhogy mire

sorsa beteljesedett, oly kiváló zenésszé lett, hogy ma a londoni opera első hegedőse.

Elynor Glyn, a híres angol írónő, egy reggel megpillantotta a tükörben fáradt, barázdákkal árkolt arcát, mire felkiáltott — Nem leszek öreg! . . . Még 10 évig nem adom meg magam . . . És megfiatalodott.

Mussoliniről írja életrajzírója, hogy soha nem látta mosolygósabbnak, mint kudarcok után: Ilyenkor még jobban bízik önmagában . . . Olyan, mint egy gyermek, aki látja, hogy összeomlott a kártyavára, de örül, hogy újra fölépítheti azt . . .

Lindberg írja naplójában, hogy mikor az Óceán felett repült és gépére ráfagytak a jeges zúzmarák, ezek — amikor már kételkedni kezdett — azt sercegték a fülébe: keményítsd meg a szívedet . . . tiéd a győzelem!

Carnegie igen jellemző dolgot mond el önmagáról és a siker titkáról: Elmeséli, hogy gyermekkorában felmászott egy fára, ott megcsúszott, lezuhant és lábát törte . . . Hónapok után, mikor ismét lábra tudott állni, első dolga volt, hogy *újból felmászott a végzetes fára*. Ez a hajlíthatatlan akarat vezette őt a célhoz az életben is . . .

Nekünk is, ha győzni akarunk az életben, ki kell tartanunk, hősiesen, mint ama római katonának, akinek csontjait ott találták

Pompeji kapui előtt, kezét a kardján tartva, mert a Vezúv kitörésekor elfelejtették felváltani.

Az élet ma különb embereket kíván, ma mindnyájunknak olyanoknak kell lennünk, mint a labdának, minél nagyobbbat üt ránk a sors ütője, annál magasabbra szálljunk.

Nem baj, ha jelenlegi helyzetünk sötét és vigasztalan, jövőnk látszólag csöppet se rózsás, ragaszkodjunk annál állhatatosabban életünk látományához és elménk összes erőivel törtessünk feléje. Ébresszünk hitet és bizalmat önmagunkba, s a hit és önbizalom kösse össze az egyik napot a másikkal. Ahogy a nagy kohónál se éjjel, se nappal, egyetlen pillanatra sem szabad kioltani a kazán tüzét, úgy nem szabad a lélek tüzének egyetlen órára sem kihamvadnia.

Minden este, mielőtt eloltjuk lámpánkat, legalább ezt mond hassuk magunknak: Ma egy lépéssel tovább jutottam . . . valami világosabb lett bennem . . . valamit megértettem, ami eddig félelmetesen sötét volt bennem.

Kelj fel mindennap erősebb akarattal, mint aminővel lefeküdtél, tölts legalább 10 percet naponta a sorsod elleni küzdelemmel — és győzni fogsz. Ez a siker receptje! . . .

*

Tudom, hogy lesznek, akik az optimizmus és akarat diadalaival szemben: rámutatnak arra, hogy az életben sok kellemetlenség, szükség, baj és csapás vár mindenkire, olyan csapások és bajok, amelyeket sem elkerülni, sem megmásítani nem lehet.

Mi sokszor túlzottnak találjuk a görög sors-tragédiákat, pedig hány ilyen tragédia játszódik le nap-nap után az élet szürke, szerény és homályos színpadán?

Ismertem egy anyát, aki olyan jó volt, hogy mint mondani szokás, még a halált is ölébe vette volna, ha kérné, hogy vegye fel és ringassa el őt. Minden álma annyi volt, hogy lesz egyszer egy kis házacskája, egy kis kertecskéje, unokája és egy fehér macskája . . . Ugy-e, nem volt túlkövetelő az élettel szemben? És mintha a görög sors-tragédia Erynisei támadtak volna fel ellene: garasonkintösszerakott vagyonkáját elsöpörte a háború, unokája elesett, rokonai otthagyták, egyre üresebb lett körülötte a világ, a végén egészen egyedül maradt, — egyedül, mint a temetőben, — mert macskáját nem engedték, hogy magával vigye a szegényházba . . .

Miért? . . . Miért nem váltotta be az élet ezeket a szerény álmokat . . . ezeket az egy egész élet jósága és munkája árán épített álmokat? . . .

Volt egy anya és annak két fia. Az egyik

zseniális hegedűművész, . . . a másik egy — idióta. Mind a ketten tifuszt kaptak . . . A hegedűművész, a dédelgetett, a remények álomlovagja belepusztult — a lélekroncs megmaradt . . . Miért? . . .

Ó, az élet sok ilyen „miért”-et intéz hozzánk, amikre nincsen felelet . . .

Ha áttekintjük saját élettörténetünket, igen hamar rájöhetünk, hogy egyszerű életünk is titkokkal, a szenvedés titkaival van átszőve: egész életünk fölött ott kavarog a véletlenek félelmes tömege . . .

Vannak az optimistának is órái, amikor lelkét elfogja a tolsztoji mardosás: miért jöttem a világra? . . . mi célja van az életnek? . . . Miért jöttem a világra éppen ezekben a napokban, amikor a lélekzetvétel is sóhajtássá vált? . . . Miért vagyok olyan körülmények között, amelyeknek mázsanehez súlya alatt a szárnyaim összetörnek? . . . Miért nem valósulhatnak meg terveim, mikor ezek a tervek szépek, nagyok és nemesek? . . . Miért vannak a lelkemnek magasbátorító vágyai, amikor arra vagyok ítélve, hogy leláncolva egyhelyben kelljen egész életemen át vergődni? . . .

Tény, hogy ezekre a „miért”-ekre nehéz felelni, miután az élet olyan, mint egy tarka szőnyeg, amelynek csak a visszáját látjuk, a keresztül-kasul futó fonalakat, a szálak zavarát, — a mintás felét, a színek harmó-

niáját pedig csak az látja, aki életünk e tarka szőnyegét kezében tartja.

Az bizonyos, hogy minden embernek van az élet viszonylataiban egy keresztje . . . *egy igen nagy keresztje* . . . amely szinte az egész életen át húzódik. Az a határozott meggyőződés érlelődött ki bennem, hogy ez a nehéz kereszt, ez a speciális kereszt, amelyet bevezettek mindnyájunknak útlevelébe, ez a nagy, az egész életet átfogó és átszínesítő szenvedés: kinek-kinek egyénileg megoldandó életfeladata, amely elől nem lehet se kitérni, se megfutamodni . . . ezt minden körülmények között meg kell oldania . . . Az optimizmus azonban segítségünkre van e kereszthordozásban, mikor így beszél hozzánk a lélek csöndjében:

Ne feledd, hogy az élet nem majális, bizonyos gondokat és fájdalokat el kell viselni, mert ezek fűszerezik földi életünket, mint ahogy a legjobb ebéd sem tökéletes némi savanyúság nélkül . . . Ne feledd, hogy az élet nem lehet örökös szélcsend, egyszer vihar jön, máskor napsütés, — mindez a természet érverése . . . Az élet kétségtelenül meglepetések sorozata, de nem volna érdemes élni, ha nem volna az . . .

Ne feledd, hogy minden, amin az ember keresztülmegy az életben, az javára szolgálhat, ezért azt mondhatjuk, hogy tulajdonképpen nincs is szerencsétlenség . . . A baj,

ha nemesen viseltük el, már nem baj többé, sőt szerencse . . . Ezért írta Mullford naplójába: változások, bajok, fájdalmak közepette is él bennem a hit, hogy mindaz, amit el kell viselnem — mindez csak áldás . . . Ne feledd, hogy a bánat közelebb visz a Végtelenhez, ilyenkor önmagunkba szállunk, meglátjuk gyöngeségeinket, tévedéseinket, hibáinkat . . . Ne feledd, hogy a szenvedések forrják ki lelkünk salakját, elménk megvilágosodik, elevenebb fénnel látunk, mintha évekig tanultunk volna . . . Ne feledd, hogy nemcsak az örömeink rövidek, de rendesen a fájdalmaink se túl hosszúak, hogy a sors, vagy amit mi sorsnak nevezünk, nemcsak bajokkal áll elő készületlenül, ugyanúgy hozza váratlanul, meglehet az út első kanyarulatánál — a szerencsét! . . .

Mindezekből a példákból láthatjuk, hogy az értelem ölen élő ember nem lehet pesszimista.

Minél jobban belátunk valamit, annál kevésbbé szenvedünk tőle és az ész által kényszeríthetjük ki önnönmagunkban az egyensúlyt . . .

A hétköznapi embert csak az idő gyógyítja meg, — mondja Fulton — a bölcszet az ész is!

Lehet ugyan, hogy semmiféle akarat nem akadályozhatja meg, hogy a habok fel ne torlódjanak, váratlanul föl ne csapjanak,

ránk ne zúduljanak, csakhogy a habok ugyanannyiszor visszahúzódnak is és a gondolat által épített szigetek újra kiemelkednek. A gondolatok szárnyaival föl is emelhetjük magunkat a habok fölé, és örködhethünk értelmi erőnkkel, hogy a támadás fájdalma ne hatoljon be az élet mély forrásához.

A sors éppen azért nem legyőzhetetlen, — mondja Maeterlinck — mert a lét központi főútja, a titokzatos belső lélekcsatorna vize irányítható, ha mindjárt e csatornát táplálók erek nem is állanak uralmunk alatt . . .

Az optimizmus sem képes szerencsévé változtatni a szerencsétlenséget, nem tarthatja távol tőlünk a bajt, a betegséget, nem hosszabbíthatja meg annak életét, akit szeretünk, de szívünkben meg tud nyitni egy forrást, amely az elvesztett gazdagság, a betegség közepette, a karjainkból elköltözött szerettünk után is táplálni tudja életünket. Az optimista is érzi a sors ökölcsapásait, az emberek gonoszságát és kicsinyességét, a szerencsétlenségeket, de ő ezek dacára is érdemesnek és élvezetesnek látja az életet.

Az optimista örül az örömnak, tűri a fájdalmakat, mint az öröm tartozékait, az élet fűszerét, tudja, hogy minden rossz elmúlik és megmaradnak a bölcs tapasztalatok, nem lázad a sors ellen, de annál inkább gondol vissza a boldog percek utóízére.

*

A pesszimizmus főütőkártyája, amit neki-szegez az optimizmusnak, mint világnézet-nek — a halál. Minden filozófia tulajdon-képen annyit ér, amennyiben átsegít az utolsó órán, amennyiben a halálproblémát megoldja.

A pesszimizmus szerint az optimizmus csődjé az, amikor egy szép napon minden küzdelem, harc, törekvés, eszmény belefér egy másfélöles gödörbe. „Ezer millió év múlt el, amíg még nem voltam . . . és 1000 millió esztendő jön el, amikor már nem leszek — a két örökkévalóság között mire volt jó az arasznyi földi lét? Minek szenvedünk, örülünk, félünk, remélünk, gyötrődünk, egyáltalában minek vagyunk: ha 1—2 évtizednyi lét után le kell zárunkk vergődéseink hosszú sorát s egyedül, menthetetlenül egyedül be kell mennünk a sötétség, a hideg szétbomlás, az elfelejtetés ama iszonyú éjszakájába, amelyet egyetlen rövid szóval úgy hívunk, hogy: *sír*.”

„Az élet olyan, mint a tenger, — mondja Schoppenhauer — amely tele van szirtekkel és zátonyokkal, az optimizmus hajósai a legnagyobb gonddal és óvatossággal tartják távol magukat tőlük, pedig a vége az egész-nek mégis csak egy hajótörés, mégpedig teljes hajótörés, kikerülhetetlen és megmá-síthatatlan, egy szirt körül, amelyért fölös-

leges volt a többit kikerülni, s ez a szirt — a halál! . . .

Én nem akarom most azt mondani, amit a *hit mond*, hogy az utolsó szó nem a halálé, *hanem az Istené*, nem akarom azt mondani, hogy a hitünk fénye mellett a nap, amit utolsónak mondasz, tulajdonképpen az első . . . Hogy ezen a napon a lélek úgy fog kibújni a testből, mint a bábból az eleven, színes pillangó.

Én csak azt mondom, amit az optimizmus mond: hogy a halál jó, a halál az, ami megszépíti az életet, napunknak lenyugta nem félelemmel, hanem rejtelmes bölcseséggel, nemes lázzal kell hogy megtöltse lelkünket.

Hiszen mi volna, ha nem volna halál? Van egy dán írónak egy elbeszélése, amely arról szól, hogy az emberek addig könyörögtek Istenhez, hogy vegye le róluk a halál csontkezét, amíg az Isten meghallgatta kérésüket. A halál kaszája nem aratott többé a földön. Első időkben az égig lobbogott az öröm lángja . . . ej, sohasem halunk meg! De egy szép napon az egetverő muzsika csöndesedni, a láng lohadni, a mámor hűlni kezdett . . . Mi történt? Az történt, hogy az öregek nem adták át helyüket a fiataloknak, a fiatalok nem juthattak előre, tehetetlenül hozzáöregedtek a vénekhez . . . Senki sem akart dolgozni, mert nem közel-

getett az éjtszaka, amikor nem dolgozhatik többé senki. A bátrak, a hősök egy darabig megfeszítették még vállaikat, aztán lassan kiálltak a sorból: minek a küzdés?

Semmi se volt sietős, tehát minden elmaradt. A munka lázas lendülete, az alkotások vágya, az inspiráció kihűlt. A haladás megállt . . .

A nyomorgók, a sínylődők lassú kárhozatban égtek el, az emberi szív vérzett . . . de nem tudott elvérezni, a halál nem volt ott, hogy megváltsa a szenvedőket . . . A bűnösök makacsul megmaradtak bűneikben, a könnyelműek nem tértek észre, és egyre mélyebbre zuhantak alá a lejtőn . . . A szeretet is kezdett párologni és savanyodni, mint a nyitva felejtett edényben az aszu. Nem volt elválás, kiesett az életből a viszontlátás öröme, az emberek ráúntak egymásra: a szülők és gyermekek, hitvesek és testvérek . . . Lassankint valami kínzó jóllakottság vett erőt a lelkeken . . . tele lettek élettel és megundorodtak tőle. Arra a halálra voltak ítélve, hogy éljenek, elkárhoztak az élet pokoltüzében . . .

Egyszerre, mint tó tükrén a hab, mikor beleszánt a vihar: millió és millió szívből tört fel a sikoly: Jöjj, ó halál, te szent, te életet megsejítő hatalom! Tedd komollyá, naggyá, becsessé, egyszer . . . egyetlen egyszer átélhetővé az életet . . . Add meg,

Isten, a halált, hogy érdemes legyen élni! . . .
Adj halált Isten, hogy az életnek értéke
legyen, mert nekünk, embereknek nem becses
az, amit elveszíteni nem lehet . . . Adj
halált, hogy fölébe nőjünk feladatainknak
és siettessenek hozzánőni eszményeinkhez . . .
Adj halált, mert csak ha van halál, van
értéke könnynek, verejtéknek, küzdelem-
nek . . .

Igen! már Seneca megmondotta, hogy a
halál az élet legfenségebb ajándéka, ami-
ből az istenek ki vannak zárva . . . A
halál gondolata vidám, — mondja Marcus
Aurelius — hiszen nemcsak felemelkedni
kell tudni az életben, hanem lemerülni . . .

Miért kellene félni a haláltól, mikor ez
az egyetlen fájdalom, amit soha érezni nem
fogunk? Mert vagy még vagyunk . . . s
akkor nincs halál, vagy itt a halál — s mi
nem vagyunk.

A ládának végtére is éppoly közömbös,
ha szétszedik, mintha összeszögezik, ne félj
tehát, ha közeleg az idő, amikor mindent
elfelejtesz és amikor téged minden elfelejt.

Vidáman kell meghalni tudni, mint Ves-
pasianus mondotta: Caesarhoz az illik, hogy
állva és felemelt fejjel haljak meg . . .
Vidáman kell meghalni! . . . az életből úgy
kell távozni, mint valami vendégségből . . .
meg kell köszönni a gazdának a szíves lá-

tást . . . aztán csöndesen betenni az ajtót mögöttünk.

Ha nem akarjátok elhinni, hogy a halál szép és jó — kopogtassátok meg a sírok lapjait és kérdezzétek meg azokat, akik alattuk pihennek — azok azt mondanák: igen!

Nézzetek egy nyugodt lelkiismerettel elhunyt halott arcába, kinek szemei már látják a nagy fényt: erre a márványarcra az van írva: Itt a béke! . . . Nézzetek a halott arcába, még olyan arcot is, amelyet a szenvedés eltorzított, kisimít a halál keze, úgy-hogy néhány perccel azután, hogy a szív megszűnt dobogni, szebb alakot mutat, mint bármikor az életben . . . Nem rémkép tehát a halál, hanem „utolsó barátunk: egy szép ifjú, aki a fáklyát lefelé fordítva eloltja és a hullámozó haboknak csöndet parancsol . . .”

ÉLETTERVEZÉS ÉS ÉLETÉPÍTÉS.

Van egy régi keleti mese a szfinxről, amely ott ült a sivatag homályában az országút mellett, minden arra áthaladónak föladott egy rejtvényt, — és széttépte őket, ha nem tudtak rá megfelelni.

Ilyen szfinx a mi életünk is; minden ember számára feladja a maga rejtélyeit, amiket meg kell fejtenünk.

„Az élet — mondja Walpole Horace — komédia azoknak, akik gondolkoznak és tragédia azoknak, akik éreznek, mindenestre olyan leckék sora, amelyet át kell élnünk, hogy megértsük; olyan sakkjáték, amelyet alaposan meg kell tanulnunk, hogy a sorstól mattot ne kapjunk.”

Vajjon csakugyan sakkjáték-e az élet? Vajjon csakugyan vannak eszközök, amelyekkel az életszálakat kezünkben tarthatjuk, van-e a vitorlák kifeszítésének olyan módja, hogy azzal életünk folyóján mégis csak befordulhassunk a világosság kikötőjébe? . . . lehetséges-e az életépítés köveit egyiket a másikra hordva életünket mű-

remekké formálni és felépíteni a legnagyobb templomot, az *életmű* templomát? . . .

Vannak az életben órák, amikor szárnyaszegetten úgy érezzük: az élet tudatos irányítása nem lehetséges. Vannak órák, amikor az ember úgy érzi, hogy az ő legjobban kiesztelt tervei, hajszálnyi pontossággal beállított számításai dugába dőlnek, egy csekélységnek látszó véletlen, egy név nélküli valami miatt . . . sokszor pont az ellenkezője történik annak, mint amire várunk, sokszor a meg nem történt dolog az előnyösebb, a jobb . . . Ezekben az órákban úgy érezzük, hogy nem tőlünk függ az események irányítása, hogy nem mi toljuk magunk előtt a sorsot, hanem minket tol az a valami, amit végzetnek, sorsnak, kizmetnek, fátumnak, predesztinációnak szoktak nevezni.

Ezer külső és belső adottság, előnyös és hátrányos körülmény működik közre, vezeti, előmozdítja, vagy hátráltatja életünk folyását. Ha vesszük az emberi életformák, az emberi esélyek végtelen gazdagságát, a „sors” szinte kiszámíthatatlan esélyeit, azt kell hinnünk, hogy meddő és hiú dolog életépítő programot alkotni magunknak.

Szerencsére csak a csüggedés, a lelki apály óráiban látjuk ilyen sötétnek a helyzetet, az élet megvilágosodásának pillanataiban belátjuk, hogy mégsem így áll a dolog.

Először is tapasztalnunk kell az életben, hogy akarva, nem akarva mindenki össze-
ácsol magának valamelyes életfilozófiát és
életprogramot, mégpedig a tulajdon élete
tapasztalataiból, hiszen a nagy megpróbál-
tatásokban vigasztalást és felemeltetést az
ember mindig csak a maga igazságaiból
meríthet és nem a másokéból.

Mi kaosszal küzdünk kívül és belül és
meg is érezzük, hogy van valami életbe-
vágóan fontos és nagy, ami egységesíteni
képes az életet.

Van egy vágy, amely arra sürget, hogy
életünket fénnyé és lánggá alakítsuk. Egé-
szek akarunk lenni, el akarjuk rendezni
energiánkat, vágyainkat megbírálva és össz-
hangba hozva. Mindenkinek van valami
rendezni való belső kérdése, ezért érzi, hogy
szüksége van bizonyos magaslatra, ahonnan
áttekintheti egész életét. Minden embernek
szüksége van valami irányvonalra, amolyan
„lelki sorvezetőre”, hogy életével egyenes-
ben maradhasson. Érezzük, hogy sikert el-
érni, . . . elérni azt, hogy a jövő olyan
legyen, amilyennek mi akarjuk, hogy az
élet nekünk engedelmeskedjen, nem lehet
másképp, mint az értelem sztratégiája mellett.
Érezzük, hogy van valami taktika az el-
járásban, ami lehetővé teszi, hogy vihartól
verdesve is meg tudjunk maradni kiszabott
utunkon.

Az élet irányítása, tudatos életépítés lehetséges, mert maga a természet szervezetünkbe oltott törekvésekkel mutatja meg azokat a célokat, amely felé törekednünk kell, majdnem azt mondhatnám: *ő tűzi ki ideáljainkat*. Agyam ismereteket, szívem érzéseket, testem élvezeteket kíván, ösztönöm a munkára hajt, ezek az élet eredői és ezeknek harca az egyensúlyért alkotja az életépítés tartalmát.

Szokratesz mindennapi imája ez volt: Mutasd meg, ó természet, mit kell az embernek tennie, hogy elérje azt a boldogságot, amelynek vágyát te keltetted fel bennünk! Csakugyan, a természet olyan nagy hatalom, hogy előle menekülni nem lehet, ismeri azon ballépéseinket is, amelyekhez emberi szem el nem ér, és amelyekre emberi törvény ki nem hat . . .

Az életben mindenért meg kell fizetni, ezért kell mindennap számonkérni cselekedeteinket, ellenőrizni önmagunkat, végül *megváltani önmagunkat*. A régi görögök azt mondták, hogy ezt senki meg nem teheti, — Krisztus megmutatta, *hogy a legutolsó darócruhás fegyenc is megteheti*.

Ne feledjük, hogy minden ember többször születik: . . . először a bölcsőben . . . azután amikor a szenvedés megértésére . . . végül amikor az eszmék felé közeledés vágyára születik . . . Az életépítés számára

éppen azok a nagy órák, amikor az ember az ünnepélyes elhatározások erejével életét összhangba akarja hozni a nagy törvényekkel és erőkkel. Amikor felfedezi, hogy tulajdon lelkében *egy óriás lakik*, és ha az élet hosszúsága nem is függ tőlünk, de mélysége igen . . . Vannak órák az életben, amikor az emberek nem milliókat akarnak, hanem választ a kérdéseikre! — mondja Mitya a Karamazow testvérekben. Pythagorasnak igaza van, hogy a filozófusok megérdemelnék, hogy királyok legyenek, mert ők a nagy órák kérdéseire megpróbálnak felelni.

*

A helyes élettervezés első és legfontosabb mozzanata, az életmű felépítésének megalapozása: az **önismeret**.

Nem mehetünk előre addig egy lépést sem, amíg erőinket jóelőre ne mérlegeltük, összes erőforrásainkat ki ne kémleltük, egész kis világunkat át ne kutattuk volna. Az elmének elsőben körül kell járnia önmagát, mondja Diderot.

Mindenekelőtt ismeretséget kell kötni egy fontos személyiséggel, legjobb barátoddal és leghatalmasabb ellenségeddel *tennemagaddal*. Már Szokratesz meghagyta és felíratta a delfii templom homlokára mint legfőbb parancsot: Ismerd meg tenmagadat! Azóta is minden filozófia megegyezik abban, hogy

az élet lényege: önnönmagunk keresése és
énünk kiküzdése . . .

Csakhogya tényleges helyzet az, hogy az
emberek rengeteget olvasnak, szépirodalmat,
és magazint, regényt és életrajzokat, ujságo-
kat és folyóiratokat, képesek átolvasni 100
kötetes regénytárakat, csak egy könyvet
nem lapoznak fel, vagy nem lapoznak fel
szívesen: — a saját lelküket.

Papini szerint keveseknek van bátorságuk
feltenni a kérdést: ki vagyok? . . . és még
kevesebben vannak, akik meg tudnának rá
felelni.

Más emberek titkaira, oh — arra kíván-
csiak vagyunk, de semmit se kerülünk annyira,
mint az *önmagunk titkait*.

Azt szokták mondani, hogy a legsötétebb
világrész Afrika, pedig a legsötétebb világ-
rész: a tulajdon lelkünk! Minden ember
egészen más, mint aminek mutatja magát,
minden arc mögött ott van egy másik arc . . .
mindenki titkolja valódi, legbensőbb énjét,
— még önnönmaga előtt is . . . Ezért van
szüksége a világnak annyi kendőzőszerre,
parförmre, festékre, rougera, puderre . . .

Pedig igen sok baj származik abból, hogy
nem merünk szembenézni igazi énünkkel.
Hiszen mit nyer valaki, ha az egész világot
megismerte, de sohasem ismerte meg a saját
lelkét? . . . Mit használ nekem, ha gyémán-
tokat tudok csillogóra köszörülni, de lelkem

durva marad és faragatlan? Mit használ, ha rendbehozok egy ezerholdas birtokot, de önnönmagammal nem vagyok összhangban? . . . Mit használ, ha négyemeletes palotákat építek, de lelkem ugyanakkor romokban hever? . . .

„Nagy baj, hogy saját magunk bálványimádói vagyunk — mondja Scarron — és azért nem akarjuk megváltoztatni magunkat, mert magunkat a legjobbaknak tartjuk . . . Pedig a tökéletesedés számára elveszett ember az, aki azt hiszi magáról, hogy rajta nincs javítani való, hogy ő egy díszpéldány.”

Igen, a felemelkedésben az akadályoz meg bennünket legjobban, hogy nagyon hamar és nagyon könnyen meg vagyunk elégedve önnönmagunkkal, ezért maradunk többnyire azok, akik voltunk. Mindenek között a legkönnyebb önnönmagunkat rászedni, mindenki — mint Montaigne mondja — önnönmagának, ha nem is a legnagyobb, de legügyesebb hízelgője és udvaronca.

Önszeretetből mindenki sokat elnéz magának, mindnyájunkban 1000 és 1000 ügyvéd kezd szónokolni, mihelyt hibáinkat mentesíteni kell . . .

Még a nagy filozófus, Spencer is így ír naplójában önmagáról: „Hogy humanista fel fogásomnak hódoljak, 40 éves koromig nem ettem halat, jöllehet felette kívántam . . . Egy ízben egy nagyobb hal gyomrából ki-

venni láttam egy kisebb halat, mire így gondolkoztam: „Ha ti egymást faljátok föl, nem értem, miért ne ehetnék meg én is titeket? Ez órától kezdve gyakran került hal az asztalomra” . . .

Ugy-e, milyen kényelmes, hogy az emberi ész, magasrendűségünknek e legnagyobb fegyvere, mindig talál ürügyet annak alátámasztására, ami kényünk-kedvünket szolgálja és kielégíti.

Igen, felette nagy baj az, hogy az emberek mindig csak a mások lelkébe néznek, a helyett, hogy csendben szívük bensejében küzdenének. Pedig semmi se von el jobban a bensőnk építésétől, mintha folyton mások erkölcsi vereségével foglalkozunk.

Az emberek nagy része azért nem emelkedik, mert nem *magától*, hanem *másoktól kíván tökéletességet* és az emberi gyarlóságot *senkinek* sem bocsátja meg — önnön-magán kívül.

Ezért van az egyik rend szabályzatában mint alapvető statutum: „Ne foglalkozzék közületek senki előbb mások dolgaival, míg saját magáéval nem foglalkozott” . . . Jól mondja Pazzi Magdolna: „Lehetőleg keveset beszéljünk embertársainkról, mert dicsérettel kezdjük, de rendesen gáncsoskodással folytatjuk és fejezzük be beszédeinket. Felebarátunk becsülete nagyon finom pohár . . .

könnyen eltörik, ha nagyon gyakran vesszük kezünkbe . . ."

Azonkívül, aki élete súlypontját nem önmagába, hanem önnönmagán kívül helyezi, abba a veszélybe jut, hogy *élete nem belülről kapja többé az irányítást*. Pedig aki mindig másoktól vár példát, aki a szerint cselekszik, hogy mit szólnak hozzá az emberek, hogy dicsérik-e vagy gáncsolják, . . . hogy kegyvesztett lesz-e vagy sem? az eleve hajótörésre van ítélve . . . Általában sokkal veszélyesebb szerepe van cselekvésünkben és beszédünkben annak a vágynak, hogy másoknál hatást érzünk el, sem mint gondolnánk.

Az életépítés kérdéséhez tartozik, hogy igazunk tudatában ne törődjünk azzal, hogy mit szólnak lelkiismeretünk ítélőszéke előtt helyesnek elismert cselekedeteinkhez az emberek . . . Sokszor cselekedni kell és *csakis* cselekedni . . . a cél felé menni, ha kell kerülővel és kitéréssel, taktikával, *de mindig csak menni!* . . . A sírokon át is előre! — mint Goethe mondotta . . .

Ne törödj tehát ellentmondásokkal, csak tarts ki bensőd titokzatos hangja mellett. Gyűjtsd össze a rád dobott köveket és megvan hírneved oszlopának alapja, mondja Novalis.

A visszavonult életmódnak kedélyünk egyensúlyára éppen ezért van oly jótékony

befolyása, mert nem kell tekintettel lennünk folyton a mások rólunk alkotott véleményére és így visszaadjuk önünket önmagunknak.

Régebben épp e célból vonultak a pusztába a remeték, mi ugyanezt tehetjük, nem kell a pusztába se vonulni, hiszen sehol sincs magánosabb, elhagyatottabb öböl, még a fjordok között sem, mint tulajdon lelkünkben, ahol átláthatjuk az igazságot, amelynek alapján egyedül lehet megújítani az életet.

Az bizonyos, hogy ha valaki naponta 20-szor tart is tükröt maga elé, abból még nem következik, hogy ismeri önmagát. Bensőnk öbleit kell gondosan átkutatnunk, egészen a forrásig, egészen lelkünk oroszlanbarlangjáig . . . egészen azokig a barlangokig, ahol házibálványaink vannak elrejtve. Kolumbus fölfedezte az új világot, de higgyék el, mindnyájunkban van egy új világ, egy félelet . . . önünk másik fele, amely felfedezésre vár . . .

Az önvizsgálattal úgy kellene lennünk, mint Maupassant egyik elbeszélésében a szellemeknek, akik a temetőben kijöttek éjjel sírjaikból, letörölték fejfaíkról és sírköveikről mindazt a sok aranybetűkkel felírt hazugságot . . . és ráírták helyükbe életük igazságát, sokszor nagyon kemény és nagyon fájdalmas igazságokat.

Igy kellene tennünk nekünk is önmagunkkal, hiszen már Solon megmondotta: *Ha jóvá akarsz lenni, tudnod kell előbb, hogy*

rossz vagy, hogy lelkednek nincs gonoszabb ellensége, mint tenmagad!

Szépen írja Franklin Benjamin önéletrajzában: „Mikor hozzáláttam az önvizsgálat munkájához, csodálkozva vettem észre, hogy sokkal több hiba van bennem, mint gondoltam . . . Rájöttem, hogy mindaz, amit ellenségeim rólam mondanak, *mindaz igaz*. Ezen túl tehát úgy fogok viselkedni és cselekedni, hogy ellenségeim megváltoztassák beszédüket . . .”

Ime, ezek az élet legnagyobb és legszebb percei, azé a nagy tisztítóerejű borzongásé, amelyről a görög tragédiák beszélnek, mikor az ember önmaga fölé hajol és kimondja azt a nagy szót: Ilyen vagyok . . . de *nem ilyennek kell lennem!* Hibáztam . . . elvesztettem legszebb férfikoromat. Újra fel kell építeni az életet!

*

Az önnylvántartásnak, a „lelki kettős könyvvezetésnek” kitűnő eszköze lehet — a napló. Ne gondoljuk, hogy csak bakfiskejjel lehet naplót vezetni: Franklin Benjamin, Disraeli, Széchenyi, Humboldt, Nelson 40—50 éven át vezettek naplót életükről.

A naplóírásnak, ha módja van minden fájdalomat és örömet átvenni és megengedi a feltétlen nyíltságot, megvan a nagy haszna, hogy mikor egyes életszakaszokon áttekint

az ember: az elért eredményeket a reményeivel, céljait a sikerekkel egybeveti: rájöhethünk téves lépéseinkre, megtalálhatjuk hibáinkat, kitűnik, hogy „a célba túl magasan lőttünk” vagy alacsonyan? hogy az eszközök megválogatásában vagy más miben voltunk-e hibásak?

De ha nem vezetünk is írott naplót, gondosan kell napló nélkül is tanulmányozni szívünk rezgéseit, érzelmeink harcát, figyelni alsó tudatunkból feltörő énünk vágyait, azokat a bizonyos „földalatti vágyakat”, ebben a munkában nem szabad félnünk az élő húsba vágni, vagy a nyitott sebeket bevarrni . . .

Még kell vizsgálni, hogy halad-e életünk vagy esik? hogy szenvedélyeink csöndesednek-e? hogy akaratunk tompul vagy acélosodik? . . . Fell kell ismernünk *főhibánkat*, amely végigárnyékolta életünket, keresztülhúzta számításainkat, lerontotta életterveinket, oka volt ballépéseinknek.

Ha néhány évig komolyan gyakoroljuk az önvizsgálatot, minden biztonnyal változást fogunk észlelni magunkban, kikristályosodnak az életerők és a jó szokások megerősödve, harmónikus rendben sorakoznak a küzdelemben megedzett akarat köré . . .

Pestalozzi mondja: „Ezerszer többet ér, ha az ember önmagát oktatja, mintha az egész világot tanítaná. Mert hogy másokat

meg tudsz-e reformálni, az nem biztos, egy embert azonban biztosan megreformálhatsz — *saját magadat!*

Az életépítés munkájának második fontos mozzanata, az élettervnek az önismeret alapján történő megkonstruálása.

Elkezdve a földműves vagy építész munkájától, egy finom óra elkészítéséig, egy költemény vagy dráma megírásáig nincs semmiféle munka, amelyet tervszerűség és rend nélkül keresztülvihetnének. Ha az ember nem fogja össze az életet, ha nem irányítja határozott célok felé: az élet szétesik, darabokra szakad, cél és eredmény nélkül sodródunk tova. Aki megszokta, hogy naponként visszatekint végzett munkájára, az láthatta, hogy minden elveszett napnak oka egyes egyedül az, hogy nem tartott rendet aznapi életében. Viszont tervszerű és következetes cselekvés esetében, minden évben lerakódik egy-egy réteg, egyik a másik fölé és így lassan kockáról-kockára emelkedik a nagy felépítmény: életünk palotája.

Tudatos irányításra, tervszerűségre van szükség az életépítés munkájában már csak azért is, mert időnk rövid . . . nagyon rövid! . . .

Öt-hat éves korig az ember élete abból áll, hogy alszik, eszik, játszik, közben az

egész mindenség parányi lelkét ostromolja . . . 18 éves korunkig el vagyunk foglalva annak megtanulásával, amit mások gondoltak ki s ezért nem érünk rá önmagunk rejtélyét megoldani. Mikor az ifjú elvégezte iskoláit és úgylátszik, hogy önmagáé lehetne, belesodródik egy olyan vihar forgószelébe, mint se előtte, se utána soha . . . Ó, a drámák és regények halványak és színtelenek, a mi 18 éves korunk drámája és regénye mellett, amit mindnyájan átéltünk — mondja e korról egy francia író. Az ifjúság e nagy lelki viharzónában bizonytalanságban hánykolódik . . . nem mer és nem tud senkihez fordulni . . . pedig ha valamikor, úgy ilyenkor egy biztató szó, egy baráti, szívből jövő tanács, egész életre irányt adó lehetne.

Miután a lelki köd e fullasztó légkörében szenvedélyek rohanják meg az ifjút és *elfátyolozzák előtte önmagát*, az életnek e legszentebb évei is elvesztek az önfelszabadítás munkájára.

Igen, húszéves korunkig szinte a szélvihar sebességével űzetünk a sorsunk felé, férfikorunkat elfoglalják a kenyér és karrier utáni harcok, és megöregszünk, mire életünk valósága felől tisztán kezdünk látni . . .

Egy statisztikus számítása szerint: a fölkelés, öltözködés, hivatalbamenés, az étkezés és látogatások, ujság és levelek, a szűk-séges séták, a gyengélkedés és betegség, az

alvás — naponkint átlag 14 órát rabol el életünkben. Az igazi, nagy, belső elrendezés munkájára tehát alig marad időnk . . .

Pedig az idő, ha nem használjuk fel helyesen, *ellenünk dolgozik* . . . közben ravaszul úgy tesz, mintha nem is sietne . . . míg egyszerre csak észrevesszük, hogy legszebb életéveink elrepültek, és befödte őket az esztendőik iszapja . . .

Az idő kimondhatatlan érték, gazdálkodni kell tehát vele.

Nincs ugyan szükség arra, hogy körzővel mérjük ki minden napnak minden óráját, hiszen ezeket a menetrendeket ritkán tartjuk be s ha nem tartjuk be, az akarat hozzászokik, hogy magát legyőzve lássa és így ráneveljük a csüggedésre . . .

Hogy a tetterőnkön való uralkodást elérhessük, elegendő, hogy sohasem alszunk el úgy, hogy a következő nap teendőit pontosan ne rögzítettük volna. „Nekem az a tapasztalatom, — mondja egy nagy életismerő — hogyha elalvás előtt nem látom tisztán a következő nap feladatait, legalább is a délelőtti órái elvesztek számomra. Vagy lehet-e annál hasznosabb foglalkozás, mintha reggel, öltözködés közben, mielőtt munkánkhoz látnánk, a jó szándékok palántáit újra megöntözzük és egész napra szóló menetrendünket még egyszer áttekintjük?”

Semmiestre se utánozzuk azokat, akik

az új élet kezdését mindig egy-egy nagy fordulóhoz, ünnepélyes eseményhez, vagy mondjuk az újév első napjához kötik, *jobb énünk jelentkezését azonnal meg kell ragadni* és fel kell használni. Vannak órák, sőt napok, amelyeket elvesztünk azon ürügy alatt, hogy nem érdemes valamibe kezdeni, nem is gondoljuk, hogy ezek az órák évente milyen hatalmas summává dagadnak.

Az bizonyos, hogy sohasem fogy ki az időből az, aki élni tud vele. Coolidge, Amerika elnöke szinte egymaga intézte az állam összes ügyeit, és mégis volt ideje szórakozásra, sétákra, könyvekre, nem múlt el nap, hogy ne ült volna zongorához és néhány Beethoven darabot ne játszott volna . . . Ennek a titka a helyes idő-beosztása volt, míg akiknek sok üres idejük van, rendszerint a legkevesebb idejük van, hogy elvégezzék azt, amit el kell végezniök.

Épp így stratégiai hibát követ el az, aki a megkezdett munkát be nem fejezi, vagy amit el kell végeznie, nem végzi el. Hányszor vagyunk úgy, hogy egy bizonyos levelet okvetlenül meg kell írni és mégse írjuk meg. Napok telnek el és a levél nem íródik meg, valósággal bénulásba esünk, úgy hordjuk a levél gondolatát lelkünkben, mint egy tüskét, amely egyre mélyebben húzódik a bőr alá . . . Az ilyen megkezdett, de be nem fejezett dolgok azok, amelyek a leg-

több időt rabolják el, azonkívül a félbehagyott munka kedvetlenséget szül „mintegy bosszút áll rajtunk, amiért nem becsüljük meg őt”. Pedig hány ember életében van *csak kezdetek folytatások nélkül* . . . Hányan vannak, akik újra meg újra önmagukba szállnak, akik hallják az élet magasabbra hívó szavát, de az akarat hiányában visszaesnek a köznapi ember életsorsába, abba az életmódba, amelyet pedig megvetettek.

Van az embereknek egy különös fajtája, akiket szélkakas embereknek nevezhetnénk. Az ilyenek a körülmények játékszerei, az előre nem látott események folyton megzavarják labilis életrendjüket, kibillentik lelki tengelyükből és minden pillanatban arra kényszerítik, hogy egyet fordítsanak a kormányrúdon, miáltal életük elveszti főirányvonalát. Sok, különben kiváló és tehetséges ember — mondja Payot — csak azért nem vitte semmire az életben, mert nem ismert semmiféle aszkézist saját változó ötletei és terveivel, és embertársai ezer és ezer szétforgácsoló kívánságaival szemben! . . .

Az ilyeneknek mindig szüksége van arra, hogy tegyen valamit, ezért is tévesztik össze sokan a kapkodót a tettek emberével. Pedig a kapkodás nem cselekvés, az ilyen ember nem a hegymászó biztonságával tör

a csúcsok felé, hanem legyek módjára röpköd ide-oda; elkábulva szárnyainak szapora zümmögése által.

Ne feledjük el, hogy az életben minden igazi nagy siker csak az *egy cél felé* irányított erő kifejtések folytonossága mellett jöhet létre, azért fontos életszabály az: *egyet akarj, de azt egész erőddel!*

A legnagyobb siker-ember Napoleon mondotta: „Életem titka abban áll, hogy egy időben mindig csak egyet akartam, de azt a lelkem minden erejével!”

A tervszerűtlen erőpazarlás teszi az embereket öregekké, akik tudatos életterv nélkül dolgoznak, sokkal több erőt pazarolnak el és sokkal kisebb eredményekre tekinthetnek vissza. Éppen azért mindnyájunknak úgy kell eljárunk, mint a hadvezérnek, aki mérlegeli az akadályokat, a terep nehézségeit, számol a csapatok gyöngéivel, vagy lelkesült voltával, mindenre van gondja, még a rendben való visszavonulásra is részleges vereség esetén.

Az élet számára teljes haditervet kell kidolgoznunk minden külső és belső ellenséggel szemben, tudva, hogy hol és mit kell változtatni, kikkel kell szakítani, hogyan kell az élet boldogulásához új igényeket nevelni, hogyan kell győzedelmeskedni a csüggedésen, hogyan kell fölszabadítani önmagunkat a fájdalom alól? Lelkünkben ki

kell fejlesztenünk azt a csodálatos képességet, hogyha valamely bántó érzelem tör be tudatunkba, ne foglalkozzunk vele, s így ez táplálék híján erőtlenül elpusztuljon, viszont ha kellemes érzet lép be a tudat küszöbén, ott marasztaljuk, mint kedves vendéget.

Ezek a tanulságok, minél inkább gyakoroljuk őket, erőkké sűrűsödnek és uralkodóvá teszik a szilárd és biztos rendet bennünk felett. Ilyen módon sikerülhet életsorsunkban a véletlen szerepét napról-napra jobban meggyöngíteni, hiszen csak a gyöngye lények számára áll az élet előre nem látott dolgokból.

Aki tud magának határozott célt szabni, aki képes a számára megállapított munkát pontosan elvégezni, aki képes szenvedélyeit mérsékelni és képes valamely helyesnek látott irányt állandóan követni, az mindig kevesebb és kevesebb jelentőséget fog tulajdonítani életében annak, amit általában szerencsének nevezünk.

Lehet ugyan itt-ott ingás, lehetséges botlás, egy-egy tárna itt is beomolhat, hiszen a lelkiélet is olyan, mint a síkos jég, elkerülhetetlen, hogy itt-ott meg ne csússzunk, de a folytonosan visszatérő lelki hangok, életünknek ez a „Hohe Lied”-je, ez a „csöndes életdal”, mint Tindal nevezi — nem fogja engedni, hogy elkeseredjünk,

vagy pláne kétségbeessünk. Sőt határozott életelvek birtokában a zajgó hullámokon is ugyanazt az örömet fogjuk érezni, amit a bátor szabadúszó, aki duzzadva látja maga ellen törni a habokat, de ő azokat játéknak érzi és maga alatt elsuhanni engedi s így a hullámok haragja tulajdonképpen nem egyéb számára, mint egy gyöngéd ölelés . . .

*

Az életsiker tudatos felépítése szempontjából van egy fontos művészet, amelyet életépítő munkájában kinek-kinek meg kell tanulnia s ez — *bánni tudni az emberekkel!*

A tenger partján gyakran pillanthatunk meg homokzátonyra jutott hajókat, amelyek remek és büszke építmények és mégse tudnak előre jutni, így lát az ember az élet partjain is ragyogó tudású, fölényes képességű és mégis félig elsüllyedt existenciákat. Gyakran láthatjuk, hogy emberek, akik legkiválóbb tulajdonságok, tehetségek és ismeretek birtokában vannak, mégse boldogulnak, viszont látunk kis kaliberű, gyöngye képességű egyéneket, akik elfoglalva tartják az élet napsütéses oldalait. Mi ennek a nyitja? Az, hogy egyesek értenek bánni az emberekkel, mások csak azt hiszik, hogy értenek bánni velük. *Más dolog az, ismerni az életet, embereket és más dolog — fel-*

használni tudni őket. Hányan mentek tönkre életpályájukon, nem azért, mert keveset tanultak, hanem mert sejtelmük sem volt, hogyan kell helyesen bánni embertársaikkal.

Ismertem egy mérnököt, akinek a visszaszétválás okozta vesztét, hogy az életpályára való előkészülete pusztán technikai kiképzésre szorítkozott és eszébe se jutott, hogy elsősorban emberekkel lesz dolga és csak másodsorban gépekkel.

Ismertem egy nagyképességű embert, aki az életben sokra vitte volna, ha értett volna csak a felét elmondani annak, amit gondolt. „Az a mesterségem, hogy elmondjam, amit gondolok” — ez volt a vezérelve és ezzel az elvvel sikerült ellenségeinek számát a végtelenségig szaporítania. Ez az ember nem tudta, hogy más a nyíltszívűség és más a szókimondás. Ha minden ember elmondana mindent, amit a másikról gondol, nem volna négy jóbarát a világon . . . Ne mondd tehát a fiatal leánynak, hogy ő egy „libácska”, az öregedő dámának, hogy olyan, mint egy leszerelt csatahajó, vagy elhagyott lövészárk, . . . mert hiába, az emberek nem szeretik az ilyen kedvességeket hallani, csak azért — mert igazságok.

Van, aki sohasem azt a hangot üti meg, amelyet az ember vár tőle. Van, aki nem tud mosolyogni, pedig a mosoly az élet-

művészet egyik legnagyobb fegyvere, hiszen ha szeretek valakit, rámosolygok, hogy az ő lelke is kinyíljon, ha nem szeretek valakit, rámosolygok, hogy ne érezze. Mosolygok, ha öröm ér, és mosolygok, ha bántanak, hogy lássák . . . nem fáj.

Van, akinek az a bűne, hogy túlságosan szellemes és fölényes a társaságban, az emberek az ilyen érdemeket mesterséges hallgatással és semmibevevés útján nyomják el. Egy percre úgy tesznek, mintha el volnának ragadtatva, de háta mögött nincs olyan dolog, amit kisebbitésére fel ne hoznának, miután szellemi fölénye által akaratlanul is meg vannak sértve . . . Van, aki ad, *de amit ad, azt tele szórja borssal* és így barátok helyett ellenségeket szerez magának . . . van, aki túlságos bizalmaskodásával, azzal, hogy felfedi összes kártyáit, rontja el a dolgot . . . van, akinek speciális tehetsége van fájdalmat okozni *éppen annak, akit szeret* . . .

És így tovább . . .

Az emberekhez való viszonyunk bizonyos pathos de distance-ot követel, se *túl*messze nem szabad mennünk tőlük, mert megfagyunk, se *túl*közel . . . mert megégünk . . . A velük való érintkezés bölcsesége éppen az, — *tudni*: mikor kell gyöngédnek, mikor energikusnak, mikor tartózkodónak . . . mikor határozottnak lenni . . . mindez *nagy*

tudomány, érdemes volna katedrákon tanítani . . .

Vagy ott van a másik nagy feladat: együtt élni, együtt dolgozni olyan emberekkel, akik — mint mondani szokták — *nem a mi embereink!*

Olyan emberre, aki életében bizonyos célt akar elérni, akinek élesen körvonalazott terve van, káros, sőt végzetes lehet, ha olyanokkal áll intim érintkezésben, akiket tervei, célkitűzései hidegen hagynak, elgondolásai nem érdekelnék. Az ilyen érintkezés alkalmas ugyanis arra, hogy meggyöngüljön benne a lelkesültségnek az a csendes, de állandó árama, amely meghozza a célok beteljesülését. Az élet boldogságának és sikerének egyik feltétele, hogy a *saját lelkünkre hangolt* emberekkel éljünk együtt. A gyermekek, ha nincsenek gyermekek között, elhervadnak, mint a virágok.

Ezért szenved sok értékes és finomlelkű asszony, ha sorsa kevésbbé értékes férfivel köti össze . . . És fordítva, ha férfit kötnek alacsonyrendű nőhöz ama bizonyos rózsaláncok . . . Nemrég jelent meg egy Napóleon-életrajz, amely a nagy katonacsászár bukását a Mária Lujzával kötött házasságában keresi és onnan vezeti le. „Napóleon fűrészpont kevert — mondja életrajzírója — lelke dinamitjába, mikor tulajdon lelke vasércét összeolvasztotta e kisértékű nő

szellemiségével." Mert ne feledjük, hogy két különböző szellemi réteghez tartozó, de kedélyileg szorosan egymástól függő ember közül mindig az értékesebb, a finomabb, a műveltebb fél szenved, tompul és süllyed le — mondja Marden.

Ezért, ha lehet, inkább senkivel se érintkezzél, — tanácsolja — mint üres, értéktelen, sikerjevesztett és céltalan emberekkel. Magam is azt mondom, amennyire lehetséges, kerüljük a gyáva és nyöszörgő embereket, akik örökké boldogtalanságukkal és sóhajaikkal rontják meg maguk körül a levegőt.

Amennyiben lehetséges! . . . Sajnos, legtöbbször nem tőlünk függ megválogatni környezetünket, munkatársainkat, az embereket, akikkel hivatásunk, helyzetünk és egyéb okok folytán láthatatlan láncokkal oda vagyunk kötözve.

Ilyenkor az életművészet feladatai közé tartozik az is, hogy más vérmérsékletű és más szellemi összetételű emberek között is akcióképesek tudjunk maradni. Hiszen megértéssel találkozni olyan fényűzés, amely csak keveseknek jut osztályrészül, nagynak lenni pedig egyenesen annyit jelent, mint — *félreértetni!* Már Kempis Tamás megmondotta: „Nem azért vagyunk a világon, hogy mások megértsenek minket, hanem hogy mi értsünk meg másokat!” Sokkal jobb, ha ösz-

szes lelkierőinket összeszedjük, hogy helyesen ítéljünk meg másokat és benne is a testvért megkeressük, minthogy azon sopánkodjunk, hogy „meg nem értve” kell végigjárunk az életet. Hiszen — mint Foerster mondja — gyakran magunk se értjük önmagunkat, hogyan értsen hát meg más? . . . Ezért egyetlen asszony se mondja: „Istenem! milyen uram is van nekem!” . . . hanem gondolkozzon így: Igazi feleség vagyok-e én? . . . Napfény vagyok-e, aki otthonomat beragyogja? . . . kifejem-e mindazt a türelmet, alázatot, tapintatot, szeretetet, ami kell, hogy férjem más emberré legyen? . . .

*

Az emberlegfontosabb ügye lévén, hogy ember legyen és maradjon, nagyon fontos, hogy kezében tartsa az életépítés és életirányítás egyik leghatalmasabb eszközét: az önmagunkon való uralkodást, az önlegyőzést.

Minden, az életalakításért komolyan küzdő ember tudja, hogy bensőnkben az egyensúlyt csak fájdalmas korlátozások által lehet elnyerni, igazi énünk birtokába csak áldozatok útján, áthaladva az önmegtagadás tüskeösvényein — juthatunk el. Önnönmagunk ellen kell háborút viselnünk, mert saját lelkünk rejtett zugaiban ott lappanganak mindazok a veszélyek, amelyektől másokat meg akarnánk óvni. Ne mondhassa lelkünk ön-

magának azt, amit XV. Lajosnak mondott egyik minisztere: Felséged mindenkinek parancsol, millióknak parancsol, csak egynek nem — önmagának!

Aki az önmagával vívott harcot komolyan veszi, aki lélekben növekedni akar, annak tudnia kell, hogy mennyire segítségére vannak az önnevelés pedagógiájában a külső szokások. „Az önuralom több, mint a puska-por“, azokban a társadalmi formákban, amelyet pl. az angol gentleman követ, legalább is annyi kincs van felhalmozva, mint a British Múzeumban.

A japán tiszt, ha legénye behozza a levest, fölkel és meghajtja előtte magát, az angol ifjúságot is úgy nevelik, hogy a cselédekkel úgy bánjanak, mint a húgukkal, vagy annak barátnőivel. A háború után, amely tudvalevőleg a korlátlan kíméletlenség korává züllesztette századunkat: voltam Londonban, mégis azt láttam, hogy minden angol férfi a beidegzettség megszokásával azonnal leemeli kalapját és föl se teszi, amíg a vasúti kocsiban egy nő, akárcsak egy munkás-lány is jelen van.

Mi, sajnos, tele vagyunk ezen a téren nemtörődomséggel, sőt ezzel akarjuk kimutatni fölényünket. A színházi jegypénztártól, a villamostól a pozíciók körüli harchoig keresztül húzódik egész nyilvános életünkön a másiknak semmibevevése.

Azért, aki őszintén vágyódik önmagában a felsőbbrendű embert kialakítani, az tanulja meg az élet legapróbb tevékenységében is feltenni önmagához a kérdést: mit éreznék én, ha másvalaki így cselekedne velem?

Minden ajtó becsukásánál olyan gyöngédnek lenni, mintha a betegszoba ajtaja volna . . . a nyugalomra szoruló körében a hangos beszédet következetesen kerülni . . . a cselédnek komolyabb szükség nélkül nem csöngetni . . . társaságban nem mindig szónoknak akarni lenni, hanem tudni másokat is meghallgatni, érveiket tisztelni, még ha történetesen a véleményünk ellenkező is . . . meghalkítani szavunkat, ha valaki szembejön velünk, nehogy másokat megzavarjunk, vagy gondolatainkat rákényszerítsük . . . felállni a betegágy mellől, mikor látjuk, hogy betegünket a beszéd fárasztja . . . *ezek ugy-e apróságok?* de higgyék el, ilyen apróságokon múlik az élet belső nagysága. Mindezek a látszólag külső formák az „embertársaink jogairól szóló törvénykönyvnek titkos fejezetei”, amelyekben testet ölt a szeretetnek legfinomabb formája: a másokra gondolás, a helyzetükbe való beleélés — ez tanítja meg az embert a helyes állásfoglalásra az élet összes nagy kérdéseiben is.

Mindezek a szokások nehéz önlegyőzést és önfegyelmet követelnek, hisz minden

győzelem között a legnehezebb az, amit saját magunk ellen kell kiküzdenünk.

Megható őszinteséggel írja Stevenson ír költő naplójában: „Mikor tegnap fogfájásom volt, durva voltam a szolgálóleányhoz, aki az asztalnál kiszolgált . . . Bizonyára visszaszító dolog, ha egy férfi egy lánnyal szemben durva, aki hozzá még állását veszti, ha kellően válaszolni mer. Elhatároztam, hogy bocsánatot kérek tőle . . . s ki hinné, hogy csak 4 napi harc után volt hozzá bátorságom, hogy megtegyem és akkor is belepirultam . . . Remélem, legközelebb nem leszek olyan bátor, hogy egy lányt megbántsak, sem olyan gyáva, hogy ne merjek úriember lenni . . . Hiszen ha udvarias vagyok, csak Évát látom a nőben . . . ha lovagias: Máriát” . . .

Úriemberség, vagyis érettség mint nagylelkűség és türelem, — végeredményben ez a summája minden életalakító munkának.

Az igazi ember követelménye az angol gentleman fogalmazásban: úgy viselkedni, hogy minden pillanatban le lehessen őt fényképezni . . . és úgy beszélni, hogy minden szava bekerülhessen az ujságokba . . .

A mi követelményünk még ennél is több. Igyekezzél lelkedet mindig olyan tisztán megőrizni, mintha még aznap vissza kellene adnod, minden tettet, szavad, gondolatod

legyen olyan, hogy akár rögtön távozhass az életből.

Assisi szent Ferenc mondotta: „A remetiségben és magányban, és egyéb helyeken is, ahol megfordulok, — mindig úgy akarok élni, mintha minden emberi szem rajtam függne . . .”

Van egy szem, amely rajtunk függ, ez a szem mindent lát, minden atomunkat figyeli, a vércseppecskéket útjában elkíséri, felhasználásukat ellenőrzi.

Az életet felemeli az a gondolat, hogy az Isten együtt dolgozik velünk, hogy Ő fogja a kezünket, irányítja lépteinket, letörli könnyeinket és ha keresztet ad is, azt vállainkhoz szabja. Legszebben tehát akkor használjuk fel életünket, ha az Ég felé emelkedő lépcsőzet kiépítésén munkálkodunk . . .

A kémia fontos, — mondotta Russel — az Isten még fontosabb. Állj tehát a Végtelenre hangolt lélekkel az élet magaslatán, gondolj arra, hogy annak végén mint kikerülhetetlen köszikla az örökkévalóság áll, és élj úgy, mint aki tudja, hogy minden tettét maga a Végtelenség figyeli . . .

AZ ÉLET ISTENÉRVEI.

A rohanvaélés századában, mikor az emberek egyetlen jelszava: élni! . . . élni sietve! . . . élni mindenáron, mikor az élet tempója vad autórohanássá fokozódott — a legtöbb ember nem ér rá fölteni önmagának a nagy életkérdéseket.

Vannak emberek, akik számára a gyermekkor utolsó hittanórájával a komoly dolgok fölötti elmélkedés és lelkiismeretvizsgálat örökre véget ér.

Élnek egyik nap a másik után, élnek vaktában, ahogy jön . . . imádkoznak is néhanapján, ha minden kötél szakad . . . vallásosnak tartják magukat, „mert egy divatos szónokot elmennek olykor-olykor meghallgatni, mint ahogy az ember elmegy egy jó cigányt hallgatni a kávéházba” . . . becsületes embernek tartják magukat, mert a büntetőtörvénykönyvvél nem jutottak összeütközésbe és könyökök még nem súrolta a börtön falát . . . de hogy gondolataik meg vannak fertőzve az önzés férgeitől, hogy beszédük hemzseg a rágalmaktól, hogy a

jócselekedeteik kívülről megaranyozott, belülről üres diók, kívül piros, belül férges almák, hogy a szívük, — amely hidegebb a mások szenvedése iránt, mint a kígyó bőre, — kongó hordó, hogy *életükből hiányzik az Isten* — azt észre se veszik.

Ők csak tervezik, hogy így lesz, meg úgy lesz, ezt fogják csinálni . . . meg azt fogják csinálni és észre se veszik, hogy életük sodródik a nagy Niagara, a lezuhanás felé.

Pedig a futballpályával, sporttal, táncmulatsággal, mozival egy-kettőre elmúlik a fiatalság . . . a klubbal, a kaszinóval, a társadalmi könyökharc küzdelmeivel, a kenyér és érvényesülés utáni hajszával egy-kettőre elmúlik a férfikor . . . alig vonultak el fejünk felett az ifjúság rózsás felhői, a munka és robot szikraesőjében oly gyorsan görnyed az ember háta . . . s íme, itt van az a pár kapavágás: a vég vége . . .

Az bizonyos, hogy a jövő esztendőőtől mindenki csak jobbat vár, többet vár, többet remél, senki se akar lemondani, senki se akarja a következő évet utolsónak tekinteni.

A diák arra gondol, hogy nemsokára kész lesz az iskolával, . . . a fiatalember így sóhajtozik: „Jaj, csak már megvolna a diplomám és a magam embere lehetnék!” A sportfiú arról ábrándozik, hogy jövőre talán bekerül a válogatottba, . . . a fiatal

lány arról álmodozik, hogy a következő év talán meghozza a várva-várt menyasszonyi koszorút és vele a boldog családi életet . . . az állástalan reménykedik, hogy esetleg meglesz végre a kis fixfizetéses hivatal . . . az apa a gyerekeit szeretné biztosítva látni, a kereskedő a jobb üzletet, . . . az öregek a régi, csöndes, békebeli, napsugaras napokat . . .

Pedig, hogy mit valósít meg terveinkből és álmainkból a jövő, az *teljesen bizonytalan*, csak egy a bizonyos, hogy *minden múltó órával egy hatalmas lépéssel léptünk közelebb az Istenhez.*

Mert vegyük csak úgy a dolgot, ahogy van . . . Az egyik évben mégis csak eljön a pillanat, mikor a te vállaidra is ráteszi kezét a halál és az nem lesz kevésbé fájdalmas, ha ötven év múlva következik be, vagy — holnapután. Igen, testvérem, egy napon ott fogsz feküdni mozdulatlan arccal, felkötött állal, szederjesre kékült ajkakkal két szál sápadt gyertyaláng között . . . ott fog feküdni az a vékony spanyolfal, ami mögött ezentúl a halál lakik. A test, amelyet semmiféle molykár elleni biztosítás nem óv meg a rothadástól . . . két elfehérült kéz, amelyre hiába húznak glaszé kesztyűt a föld nyirka elől, két láb, amit hiába bujtatnak antilopbetétes lakkcipőbe . . .

A koporsód összetart még egy darabig,

de elkorhad majd az is . . . halotti ruhád
szétfoszlik . . . azután az is, aki viselte . . .
Por lesz belőled . . . egy marék por,
amit életedben nem akartál behozni a szo-
bádba, amit még a cipődről is leráztál . . .
amit elsöpörtél, ha ruhádra lerakódott . . .
por és sár! . . . királyból is egy kis talicska
. . . koldusból is egy kis talicska . . .

Kedves Barátom és Testvérem, aki úgy
élsz, mintha itt a földön volna a végnélküli
örökkévalóság, engedd meg, hogy feltegyem
a kérdést: nem felejtetted-e ki életépítő
terveidből az Istent? Gondoltál-e arra, hogy
mi lesz veled akkor, amikor meghúzzák
fölötted is a lélekharangot, mint naponta
annyi ezer testvéred fölött? Hogy mi lesz
veled, amikor tested péppé válik, amikor a
szív kihül, ez a szem, ez a száj . . . ez a
kéz a halálban végleg megdermed? Gondol-
tál-e arra, hogy egy napon az Isten a lelke-
det visszakéri?

Elhallgattatni, agyondisputálni ezeket a
nagy kérdéseket ideig-óráig lehet . . . be-
temetni munkába, szórakozásba, megfojtani
a lélek felsíró alapösztönét a végső problé-
mák körül, előlni a vallásos gyötrődés ful-
lánkját egy darabig sikerül, — de az el-
mélyedés nagy óráiban, azon a pár ünnep-
napon, amit árva lelkünknek szentelünk —
mégis felkondulnak, mint Ibsen darabjában
a tenger fenekére süllyesztett harangok: az

Isten nagy kérdései: honnan? . . . hová? . . . miért? . . .

A mi lelkünk tükrén mindenféle hullám hanyódik, — de a legmélyebb fenékhullám a nagy gondolatok örök kérdése: Isten! valóban ott vagy-e a felhőkön túl? . . . Isten, élsz-e? . . . Mi közöm nekem Hozzád? . . . Ki vagyok én? . . . Igaz-e, hogy én több vagyok, mint a csillagos ég? . . . Istenem, látsz-e, Istenem, megversz-e . . . Istenem, szeretsz-e még? . . .

Megannyi problémája a léleknek, amely mindig foglalkoztatja, amióta csak ember él a földön.

S ez nem is lehet máskép. „Ha sohasem halnánk meg, ha nem volna olyan nevetségesen rövid ez a kis földi kirándulás, ha nem volna két végtelenség közé ékelve az, amit mi életnek nevezünk, ha nem mentek volna el innen máris oly sokan, olyan végtelenül sokan, akik itt nevettek, sírtak, szórakoztak . . . ezeken a tájakon előttünk: s ma nincsenek itt, régen nincsenek itt — az életük, a fájdalmaik, az örömeik, a lakásuk, a bútoruk nincs itt, sőt a nemzetük is rég összeomlott és elsüllyedt, mint a mesebeli vár, — mondom — ha lehetne tagadni a véget, ha az utolsó napot el lehetne feledni, ha ki lehetne disputálni a világból a halált, ezt a szörnyű összeomlást, az elmúlást, a porból lett por végétét, az enyé-

szetet, mint végsőn bizonyosat . . . akkor igazuk volna azoknak, akik a gúny csörgő-sipkáját rázzák az élet legmélyebb problémái felé, vagy vállvonogatva mondják: ezek a kérdések engem nem érdekelnek" . . .

De így nincs igazuk, egészen biztosan nincs igazuk! Így egészen bizonyos, hogy értelem nélkül éltek, mert életüknek nincs se tartalma, se magyarázata. Mert lenni csak azért, hogy vergődjünk, hogy néhány szegényes ünnepnap kedvéért hordozzuk a sok szürke hétköznapi keresztjét, élni, hogy vasárnap néhány söröskancsót felhajtsunk és elfogjuk a pagát ultimot . . . élni, hogy a koporsónkra rádübörgő hantokkal legyen fejezve minden, hogy akik virágok voltunk: por legyünk és sár . . . ez nem élet, ez nem cél, ez nem rendeltetés . . .

Ha nincs hitem, akkor nincs kielégítő válaszom a nagy kérdésekre: honnan jöttem? . . . miért vagyok itt? hová megyek? . . . mi lesz a vég vége? . . . mi az élet értelme és értéke?

Tudják önök, hogy Isten nélkül mennyit ér az ember? Kiszámították pontosan: *nem ér meg egy egész dollárt* . . . Egy amerikai tudós pontosan kiszámította, hogy az ember 98 centet ér. Kiszámította, hogy az emberi test víztartalma elég volna egy asztalterítő kimosására. Piros véresejtjeinek vasából 7 patkószög kerülne ki . . . Mésztartalmával

egy szoba falát be lehetne meszelni. Szén-savát grafittá kivonatolva 65 ceruzát adna . . . Foszfórából két skatulya gyufát lehetne készíteni. Még néhány teáskanálnyi só is kerülne ki belőle . . . Mindez, mondja az amerikai tudós — nem ér többet, mint 98 centet, vagyis nem egész öt pengőt . . . (Tóth T. könyvéből.)

Viszont, ha Isten velünk való terveit tesszük a mérlegre, a legutolsó kis mosogató-lány lelke többet ér, mint a perzsa sah és az angol király összes koronaékszerei. Gyönyörűen válaszolt Leonardo da Vinci, akit megkérdeztek, mi lehet a világon szebb és hatalmasabb remekmű a Szent Péter-templom kupolájánál, mikor ezt felelte: A Szent Péter-templom lépcsőjén ül egy öreg, kopasz koldus. Annak a koponyája hatalmasabb remekmű, mint a Szent Péter-templom kupolája.

Igen, hit nélkül az ember olyan, mint a lepke szárnyak nélkül. Viszont, akinek hite van, annak felelete is van azokra a legmélyebb, legizgatóbb, legfontosabb kérdésekre, amikre ha nem tudok felelni, hiába tudom megrajzolni a csillagok paraboláit, hiába tudom megszámlálni a sejt chromosomáinak milliót.

*

Az bizonyos, hogy az Isten gondolata a legszebb, legmegnyugtatóbb, legmagasabb-

rendű értelmét adja az életnek. Az ember felnéz az égre, körültekint egy virágba-
borult mezőn, s a szívében egyszerre Isten
képe áll előtte.

Nem lehet őt józan ésszel tagadni, nem
lehet arcát kikerülni . . . Menj ki egy vilá-
gos májusi éjtszakán, nézz föl a csillagokba
— és *tagadd az Istent, ha tudod!* . . .
Menj ki a tengerre, amelyet vihar korbá-
csol és villámok szántanak — és *tagadd az
Istent, ha tudod!* . . . Nézz bele a mikrosz-
kóp alá tett egyetlen vízcseppbe, amelyben
50.000,000 parány él és mozog — és *tagadd
az Istent, ha tudod!* . . . Gondolkozzál
azon, ki mutatta meg a madárnak, merre
van dél? . . . honnan tudja a csipetnyi
búzaszem, hogy a szárnak fölfelé kell nőnie,
a gyökérnek meg lefelé? és *tagadd az
Istent, ha tudod!* . . . Üljetek este, mielőtt le-
fekszel, néhány percre ágyad szélére és a
teljes csendben hallgasd a csontkosárban a
szíved verését — és *tagadd az Istent, ha
tudod!*

Évekkel ezelőtt Nancy mellett egy kis
falucskában Henry Buisson megölte sógorát.
A nyomozás holtpontra jutott, a gyanú el-
terelődött, Henry Buisson egészen nyugod-
tan élt a következő tavaszig, amikor háza
ereszén megjelentek a fecskék. Ekkor külö-
nös dolog történt vele: nem bírta hallgatni
a fecskék csicsérgését. Ezek a kis madarak

ugyanis folyton azt csicseregtek: Te vagy a gyilkos! Először leverte fészkeiket a saját háza ereszeről, azután a hatósághoz fordult, hogy pusztítsanak el a határból minden fecskefészket, mert ezek az ostoba madarak folyton azt csicsergik, hogy ő a gyilkos . . . Így került Henry Buisson a vádlottak padjára . . .

Szállj le, testvérem, a lelked tárnáiba és *tagadd az Istent — ha tudod! . . .*

Már Diderot megmondotta: egyetlen szita-kötő szeme elég a hitetlenek megszegényítésére, egyetlen libapimpó virága elég, hogy elhallgattassuk őket.

Adjatok egy lepkeszárnyat és én bebizonyítom nektek Istent!, mondotta az egykor hitetlen André Charles, aki halálakor végrendeletében meghagyta, hogy terciárus öltönyben temessék el és tűzzenek gombostűvel szíve fölé egy pillangót, amely őt Istenhez vezette.

Igen, kedves testvérem! kell, hogy legyen Isten, mert ha van, akkor mi halhatatlanok és gazdagok vagyunk. Akkor nem kell beleörülnünk a gondolatba, hogy csak azért vagyunk, hogy beleroskadjunk a sír sáros szájába . . . hogy a halál malomkerekei megöröljék egy élet minden nemes küzdelmét . . . Akkor nem ostoba forgószeél az élet, amely minket össze-vissza dobál, akkor akiket szerettem és akik engem szerettek — nem

szakadnak el tőlem a halálban — hát nem kíváncsi lehetőség-e ez? . . .

Hát nem jobb egy mennyei szívű Atyát tudni a fejünk fölött, mint egy vak és süket gépezetet?

Nem jobb-e tudni, hogy van valaki, aki meghallja a bárány lépteit a gyöngéd fűvön és megszámolta a hajszájakat árva fejemen, aki úgy törődik velem, mintha én egyedül volnék a világon?

Nem nagy megnyugvás, hogy van felettünk egy Szem, amely mindent lát? . . . Ez a szem látja, amikor egy apró csöppség le-térdel a kékhálós ágyában . . . fehér ingecs-kéjében, összeteszi a kezét és szép álmokat kér a mackónak, amely összetett mancsokkal mellette térdel . . . ugyanez a szem látja a trösztök urainak agyvelejét, amelyben tervek forrnak, miként sajtoljanak a munkások véréből újabb aranyakat . . . Ez a szem látja a bohóc könnyeit a vigyorgó álarc alatt, amint elpuskázott életét siratja és látja az apáca lehajtott fejét, aki ő érette mondott le a menyasszonyi koszorúról . . . Ez a szem látja az őserdőben kutató tudóst, aki lehajol, hogy szemügyre vegyen egy tropikus virágot . . . és látja a mérgezett nyilat, amely elsuhant felette . . . és látja ezer mérföldnyire az édesanyát, aki egy fehérfüggönyös szobában így imádkozik: óvd meg a fiamat!

Igen, az Isten látja mindezeket és még milliószor többet lát, ő látja a kis kereszteket és nagy kereszteket, a kis szögeket és nagy szögeket, amiket ezekbe a kis és nagy keresztekbe belever az élet . . .

*

Amíg a szenvedés végtelen súlyával rá fog nehezedni az emberi szívekre, addig mindig fognak templomok épülni a földön, s e templomok kövén mindig fogunk látni térdeplő, leboruló, az Isten keze után nyúló embereket, aki mindig fog tudni felemelő gondolatot adni azok számára, akik meg akarják és meg hagyják vigasztalni magukat! A könnyek azt mondják, kell, hogy legyen Isten. Ezt mondják az *elárultak* könnyei, akiket senki sem segített jogaikhoz . . . az *édesanyák* könnyei, akiknek minden féltő gondosságuk mellett is elkallódott a fiuk . . . ezt hirdetik az *élet hajótörötteinek* könnyei, akiknek semmivé sikerült, akármihez fogtak is.

Van a síron túl is élet! . . . ezt kiáltja oda a szenvedés a vak lánynak, aki keservesen megtanult gépírással éhbéren keresi a kenyerét . . .

Van örökélet . . . kiáltja egy hang a lövészárók katonájának, amikor vére sárrá puhítja az anyaföldet . . .

Van mennyország! — kiáltja a szív az ártatlanul bevádolt embernek, aki magát véde-

ni nem tudta és most első óráit éli a börtön falai közt . . . *Van Isten!* — zokogja a szív a nemeslelkű asszonynak, akit egy durvalelkű betyárférj oldalához kötött az esküje . . . *Van viszontlátás!* mondja a fölött a kis fehér koporsó fölött ékeskedő kereszt, amiben bentfekszik az édesanya szívének egy összetört darabja is.

Vannak az életben pillanatok, sőt nagyon megszaporoúdtak ezek a pillanatok, amikor az ember az ínségből, a kilátástalan nyomorból, a fenyegető kétségbeesésből, az elárvultságból és megtaposottságból nem bírja más gondolattal kiszakítani magát, minthogy ez a tenger keserűség . . . nem lehet . . . nem lehet az utolsó szó az életemben! . . .

Mindenkinek van ilyen olajfákhegyi órája, mindenkire jut a kereszt egy darabja, a Golgota-út egy szakasza, mindenkinek megvan a maga nagypéntek estéje, amikor a befelé sirt könny, a hangtalanul elviselt fájdalom azt mondja: minden verejték, minden könnycsepp az Isten tenyerébe hull . . . és egyszer ott fog ragyogni, mint gyémánt az én koronámban! . . .

Egyszer csak vége lesz az élet minden nyomorúságának, ennek a kösziklánál ridegebb nyomorúságnak, amelyet sokszor oly hasztalanul próbálunk áttörni . . . ennek a mélységes nyomorúságnak, amelyben annyi

szív elvérzik, amelynek kódében annyi fény elalszik.

Tény az, hogy nincs egyetlenegy se közöttünk, aki azt mondhatná magáról, hogy itt a földön, ebben a földi életben mindent megtalált, amit a szíve keresett . . . Ellenkezőleg azt látjuk: a becsületesen küzdő alul marad a belső érték és külső sors harcában . . . a nemes szándékot elgáncsolják, a nemesszívűeket félrelökik, elgázolják, elárulják . . . 30 ezüst pénzért . . . 20 ezüst pénzért . . . 10 ezüst pénzért . . . ahol én vetettem, ott mások aratnak, ahol én küzdöttem, ott mások homlokára tűzik a babért . . .

Ezek az élet pokolkörei, amikről Dante énekelt . . . De hiheti valaki józanul Istentől, akit jónak, legalább olyan jónak hittünk, mint egy édesanyát, miszerint megengedje, hogy egy ideális lélek eszményei a szétloccsant agyvelővel semmivé váljanak, hogy a váll, amely mindig kész volt, hogy keresztjét újra felvegye: leroskadva maradjon? Hogy aki mélységes hittel törekedett az igazságra, ezt az igazságot soha meg ne találja? . . . (Klúg.)

Nem, el kell jönnie a napnak, amikor Isten leveszi fejünkről a töviskoronát és felteszi fejünkre az aranykoronát, amely Lázár homlokát ékesíti.

El kell jönnie a napnak, amikor találkozni

fogunk az őrzőangyalunkkal, aki eddig elkísért . . . amikor rátalálunk azokra, akiket elvesztettünk . . . amikor ott fogjuk látni aranyasztalon csillogni azt a pohár vizet, amit jó szívvel „Isten nevében”adtunk egy szegénynek . . .

Vagyis van a hitnek egy nagy támasza az emberi szívben: s ez a szenvedés . . .

Minden nagy hit szenvedésből született, hiszen a könnybenúszó szemek, hova tekinthetnének máshova vigasztalásért, mint az égbe? . . . Isten nélkül a szenvedést sem megérteni, sem megvigasztalni, sem a kereszteket hordozni nem lehet.

Hogy miért van a szenvedés? Erre a kérdésre a tudománynak nincs felelete . . . És nincs a művészetnek, se a zenének, pedig hány óra van az életben, amikor az ember egész könyvtárát, szellemének összes felhalmozott kincseit odaadná egyetlenegy vigasztaló szóért, amitől az agyonhajszott szív megszűnne kínlódni!

Hogy miért van a szenvedés? . . . Ha szíved bűnös — mondja Ágoston, akkor azért, hogy megtisztuljon, ha szíved tiszta — azért, hogy Isten kipróbálja . . . vagyis a hitünk azt mondja: az Isten keze akkor is igazságos, mikor sujt, akkor is áldott, amikor csapásokat mér ránk.

A fájdalomban és szenvedésben az Isten így szól hozzánk: Ember, nőjj nagyobbra! . . .

ember, tanul meg felemelni a szemedet . . .
egyre feljebb emelni . . . a csillagokig
emelni . . . *Hozzám emelni!* . . .

Hiszen, ha mi emberek itt a földön megépíthetnénk a boldogság zavartalan fészket, kinek a szívében volna hazavágyás az után az ország után, amely felé minden órában közeledünk?

Nem tudom, olvasták-e H. Bordeaux gyönyörű regényét, a „Tavaszt“, amelyben arról van szó, hogy Crouchonné asszony és a férje várják az első gyermeküket, akiről tudják már, hogy ez lesz egyben az utolsó is . . . Az asszony és a férfi élete eddig tele volt napsütéssel, életútjuk teleszórva a szerelem legszebb virágaival, éppen csak az a hatalmas harmadik hiányzott, aki egymásbakulcsolt kezüket aranyszálakkal fűzze még szorosabbra . . .

És a kis Claire megérkezik, de csak pár hónapra, mint átutazó angyal, és egy szép napon ott fekszik a kis virág, egyéb virágok között a koporsóban.

Az asszony félőriült, pogány zokogással fogja kezébe a kihűlt apró kezecskéket és Crouchon doktor a másik szobában a párna közé fúrja a fejét, hogy belefojtsa hangos panaszait. Hiába jön Lauriac plébános az összetört anyához és próbálja vigasztalni Ábrahám példájával, aki egyetlen fiát odafektette az Úr ölébe . . . Az Isten is csak

egy apától merte kérni ezt az áldozatot — feleli az asszony — egy anyától még ő se merte volna kérni! . . .

A férfi nagynehezen visszanyeri a munkában lelke egyensúlyát, de az asszony nem . . . Már éppen elhatározzák, hogy Crouchonnét szanatóriumba viszik, amikor egy reggel az asszony csodálatos mosollyal, titokzatos nyugalommal lép be az ebédlőbe . . .

— Mi történt veled, Claire? kérdi az ura.

Az asszony elmondja, hogy éjjel álmában látta a gyermekét, a halál angyalának karján. És határozottan, mintha ébren hallaná, az angyal így szólt hozzá: . . . Óh anya, te nagyon szeretted a földet és annak virágait . . . Te úgy érezted, hogy itt a földön van a mennyország . . . Én neked egyszer majd át kell téged vinnem az Élet és Halál rettentő szakadékán . . . és láttam, hogy a te szíved reszket a gondolatra, hogy erre a keskeny pallóra, ami az eget a földdel összeköti — rá kelljen lépned . . . Ölembem vettem tehát egyetlen gyermekedet . . . átsiettem vele, mert tudom, hogy most már szívesen jössz utánam . . . Az a kis halott, majd ha te is átjössz . . . elébed szalad és mosolyogva mondja: ugy-e átjöttetek?! . . . mégis átjöttetek! . . .

Gondoljunk csak elmúlt életünkre és látni fogjuk, hogy mennél közelebb állottunk a földhöz és annak pompáihoz — annál

messzebb távozott szívünk az égtől. És viszont: mennél jobban ráánkborult a szenvedés sötétje, annál erősebben ragyogtak fel az ég csillagai.

Azért figyeljük csak meg Isten pedagógiáját: mikor az ember kezd lecsúszni a mocsárba, kezd az élvezetekbe beleragadni, az iszapban elpocsolyásodni, egyszerre jön egy ökölcsapás felülről. Mikor magasabb rendeltetésünk öntudatát a földi kéreg kezdi beborítani, mint rozsda a vasat: jön az Isten keze, a lelkünkre illeszti a fájdalom vésőjét . . . és a kérget leveri róla . . . Az ember sokkal gyöngébb, hogysem rá tudjon ütni a tulajdon szívére, ezért tartotta fenn ezt a munkát Isten saját magának . . .

De mégis csak olyan az Isten ilyenkor, mint a gyémántköszörűs, valahányszor kénytelen ráütni a szívünkre, csak aprókat üt rá, nem nagyokat, mert Ő tudja, hogy csak a buroknak szabad és kell lepattogzania, nem magának a szívnek, a gyémántnak elrepednie . . .

Lesznek, akik talán kérdik: hát lehet, hogy az, aki szeret, az fájdalmat tudjon okozni? Ne feledjük, az Isten ilyenkor csak olyan, mint az az édesanya, aki karjaiba veszi gyermekét, hogy ő maga tartsa a sebész kése alá . . . A gyermek a fájdalmas vágás alatt talán kegyetlennek fogja találni az anyát . . . de én szánom! . . . Kit? . . . A

gyereket? . . . Nem, sokkal inkább az édesanyát, mert tudom, hogy az ő szíve még ezerszerre többet szenved a kés alatt . . . Hogy is mondja Lamartine, a költő? Olyan az Isten, mint a spártai anya . . . Szeret, de szigorú . . .

*

Istent csak mi hagyhatjuk el, az Isten sohasem hagy el minket. Az Isten azokat is élteni, akik nem ismerik őt, azokat is támogatja, akik nem támaszkodnak rá, azokra is napsugarat küld, akik elfordítják tőle arcukat . . .

Isten keres minket és úgy igazítja utainkat, hogy találkozoznunk kell Övele. Ő eljön a bezárt szíveken keresztül is, mint ahogy eljött a bezárt ajtókon át. Mindenkihez, a bezárt szívűekhez is eljön az Isten, amikor hallja lelkében ezt a szózatot: *Ó, nem érzel egy kezet a válladon? . . . Ó, mondd, nem akarod ezt a kezet megragadni és átölelni? . . .* Eljön minden embernek az órája, amikor a mélységből, a nyomor poklából, a fenyegető kétségbeesésből nem bírja más-ként kiszakítani magát, mintha odaveti magát az Isten karjaiba . . . Lehet, hogy csak az utolsó lélekzetvételnél történik ez, amikor Isten olyan nagy tud lenni, hogy elfelejt mindent, elfelejti a tagadást, a tőle elfordulást, elfelejti a bűnösre pazarolt sok-

sok kegyelmet és csak azt az utolsó sóhaj-
tást hallja, amikor a haldokló a falhoz fordul
és hívja őt: Istenem! Istenem! . . .

Igen, ez a sóhajtás: Istenem! Istenem,
ami kitör a legmegkövesedettebb szívből is
— az már imádság. Akinek a térde még
talán nem csuklott meg, de lélekben utána
kapott Isten kezének — az már imádkozott.

Éppen azért azt mondhatjuk: nincs ember
a földön, akit az élet meg ne tanított volna
imádkozni. Nincs ember, aki midőn minden
kötél szakad, át ne érezte volna saját semmi-
ségének lesújtó tudatát aki vörösresírt sze-
mekkel és megkorbácsolt lélekkel, legalább
lélekben oda ne térdelt volna az Isten elé.

Vannak ugyan emberek, akik egyidőre
kitanulnak az imádságból, de egy sincs
köztük, aki újra meg újra meg ne tanult
volna imádkozni. Sok ember, aki sohasem
imádkozott, magamagáért megtanul imád-
kozni, ha apa lesz, ha anya lesz. A világ-
háború nagy példa volt arra, hogy valahány-
szor nagyon sötét napok jönnek az életben,
az emberekben újra felébred az imádság
ösztöne. Az élet nagy komolyságainak pillá-
natában, egy bölcső, vagy koporsó előtt, az
ember úgy érzi, hogy a szív ösztöne hatal-
masabb az ész szavánál . . . Ezek azok az
órák, amikor a szív megtalálja azt, akit az
ész eddig hiába keresett.

Vannak órák, amikor a hitetlen is leros-

kad és úgy beszél, mint Mereskovszky regényében az orvos, haldokló gyermeke ágyánál: Ó, Isten! állj mellém . . . Ha vagy, segíts! . . . Ó, tedd, hogy megmented a fiamat . . . Meg kell tenned, hogy hinni tudjak benned! . . . Ó, Istenem, hallasz-e engem? . . . Halott vagy? . . . Nem, te nem haltál meg . . . csak elrejtetted előlem arcodat . . .

„Mert az ész okoskodik . . . a szív pedig imádkozik“ . . . És mondhat az ész *akármit* . . . a szív mégis csak imádkozik . . .

Mondhatja ezerszer az ész az édesanyának, hogy a kilőtt puskagolyónak a fizika örök törvényei szerint repülnie kell és meg nem állíthatja semmiféle szó . . . az édesanya otthon, a férférggönyös szobában katonafiáért mégiscsak tovább imádkozik . . .

De ha beszéltünk arról, hogy mindnyájunk lelkében ott lappang az imádság fenséges ösztöne, arról is beszélünk kell, hogy milyen kevés a jól imádkozó ember a világon.

Sokan akkor imádkoznak legtöbbit, amikor legkevesebbet beszélnek és akkor imádkoznak legkevesebbet, amikor összekulcsolt kezekkel órákon át mozog az ajkuk. Sokan azt nevezik imának, ha Istennek felolvasást tartanak egy vastag könyvből. Vannak imák, amelyek szépek, de olyanok, mint az ünneplő selyemruhák, amelyek nem védenek meg

a széltől és hidegtől. Vannak imák, amik nem szárnyak, csak mankók, amelyeknek tömjénfüstje csak a mennyezetig emelkedik, nem pedig az Isten trónjáig. Vannak imádkozók, akik ezerszer és ezerszer a nagy, örök és végtelen Istenhez kiáltanak imáikban, de csak egy kicsiny, egészen kicsiny, embernagyságú Istent értenek alatta . . .

Vagy itt vannak az S. O. S. imák, a süllyedők, a fuldoklók imája . . .

Mikor Shakespeare „Vihar” című darabjában süllyed a hajó, felszakad a kiáltás a tengerészek ajkán: „Végünk van, térdre! . . . térdre!” Mindnyájan ilyen shakespearei hajósok vagyunk, közülünk a legkeményebb is hallotta már az élet viharában ezt a szót: „Térdre!” De milyen kísértékű az ilyen térdreszorított emberből kibuggyanó imádság . . . Az ilyen imádkozó előtt az Isten csak egy levegővel töltött mentőöv . . . semmi más! Milyen fájdalmas látni, mikor keresztényeknek is csak akkor jut eszükbe az Isten, mikor köszvényesek, mikor a fejük fáj, vagy a zsebük üres. Az ilyen alkalmi szorultságból felfakadó imádság teljesen önző dolog, az Isten az ilyenek szemében csak egy villámhárító, már pedig ő többet és mást akar jelenteni életünkben, ő barátunk akar lenni, akinek a szeretete az élet minden órájában felemel . . .

Vagy itt van hitünknek egyik legkínosabb

megpróbáltatása: a meg nem hallgatott imádságok . . .

Amiért az emberek nem egyszer kiábrándulnak az imából, annak oka, hogy hamis reményeket fűznek hozzá és olyan dolgokat várnak, sőt követelnek, amik ha nem mennek teljesedésbe, az Isten viselkedése érthetetlen lesz előttük, mintegy azt mondják: *az Istennek nincs érzéke az ő egyéni tragikumuk iránt* . . . Voltak az életben órák, amikor gyötrődve könyörögtünk olyan dolgokért, amikről azt hittük, hogy életünk egész boldogsága függ tőlük, — és az Isten, a hallgató nagy Isten — nem válaszolt legforróbb imánkra . . . Hogy megingatta ilyenkor hitünket az Isten látszólagos közömbössége! . . . Sok ember van, aki egész hitét felteszi egy kártyára, mondván — ha ezt a kérésemet nem hallgatja meg az Isten, elpártolok tőle! . . .

Pedig ha figyelmesen olvassuk a Bibliát, azt fogjuk látni, tele van meg nem hallgatott imákkal . . . Mózes utolsó és egyetlen személyes kérése, hogy bemehessen az Igéret földjére . . . és ott roskad össze az Igéret földje küszöbén! . . . Szent Pál háromszor könyörög, hogy megszabaduljon a test kívánságaitól és hordoznia kell ezt a keresztet élete végéig . . . Maga Jézus is könyörög a Getsemani-kertben, hogy múltjék el tőle

a pohár . . . és ki kell ürítenie, kiüríteni az utolsó csöppekig.

Ami a meg nem hallgatott imádságokat illeti, annak első oka, hogy mi mindig csak a mi gyerekes imánkat mondogatjuk és elfelejtjük Istent megkérdezni — *Ő mit akar?* Sok imádkozó elfelejti, hogy *nem Isten van érettem, . . . én vagyok Istenért . . .* A legforróbb imádságok rendszerint a legföldiesebb, legönzőbb, legférgesebb imák . . . Mi rendszerint csak kérünk az Istentől, akinek pedig más célja is van velünk, mint-hogy meggazdagodjunk és tejbe-vajba fürödjünk . . . A legértékesebb imák éppenséggel nem a kolduló imák. Mi folyton a test egészségéért imádkozunk, nem volna-e jobb a lélek egészségéért imádkozni? Mi imádkozunk a nagyobb falat kenyérért, nem volna-e jobb imádkozni a lemondás erejéért?

Mi erőszakosan könyörgünk, hogy Isten a gyermekünket el ne vegye, . . . nem volna-e imább ima, ha nyugodtan oda-fektetnénk gyermekünket az Ő ölébe . . . Ő, hány keresztény nyelv imádkozik ma is éppoly pogányul, mint a legutolsó afrikai pogány! Hány embernek a „Miatyánk”-ja csak abban a pár szóban igaz: „Add meg a mi mindennapi kenyerünket” . . . a többiben hazug . . .

Pedig aki mindig csak a „Miatyánk” kenyér kérését hajtogatja, aki a kenyér után vajas-

kenyérért, azután vajas sonkás kenyérért imádkozik, aki mindig csak azt a lemezt teszi fel szívére: „Adj Uram . . . adj!” . . . az nem tanult meg imádkozni . . .

Az embernek, aki Isten nélkül a kezét fel nem tudná emelni, ugyanannyi oka volna, hogy hálát adjon neki, hogy magasztalja Őt, minthogy levetett kalappal folyton csak cigánykodják . . .

Senki se gondolja, hogy az imádság egy út, hogy megtetessük Istennel azt, amit mi akarunk. Különös látvány, mikor imáikban az emberek mintegy kioktatják a tökéletes bölcseséget, mit tegyen . . . ide-oda rángatják . . . rá akarják bírni a legnagyobb Jóságot, hogy jó legyen . . .

Már pedig az igazi imádság sohasem azt kéri Istentől: *változzon meg a Te akaratod, hanem . . . legyen meg a Te akaratod! A tied legyen meg és nem az enyém! . . .* Akik Istenhez nem azért fordulnak, hogy neki megrendeléseket adjanak, hogy valami privát ügyüket vele elintéztessék, hanem hogy az ő kezéből átvegyék a sorsukat, azok a jól imádkozók . . . Akik könyörgéseikkel nem megváltoztatni akarják Isten akaratát, nem mintegy jókedvre hangolni, ajándékozásra unszolni kéregetésükkel, hanem, hogy Isten terveit uralkodni engedjék lelkükön és életükön — ezek az igazi imádkozók!

A másik nyilvánvaló oka az imádság meg

nem hallgatásának: a kérőknek tudatlansága. Mi 1000 és 1000 dolgot kérünk tőle, aminek lelkünkhöz semmi köze és elkedvetlenedünk, ha Isten ezeket a nyalókákat nem adja meg . . . Sőt kérünk olyan dolgokat is, amik a legnagyobb bajt hoznák a fejünkre, ha Isten meghallgatná őket. Ilyenkor az Isten nem tehet jobbat, mint hogy a mi terveink helyett az ő saját terveit valósítja meg. Azért minden imádságunkat, amelyben földi dolgokat kérünk, azzal az alázatos fenntartással kell imádkoznunk: Isten, ha beleillenek a Te terveidbe . . . a Te terveidbe, amelyek olyan magasan vannak a mi terveink fölött, mint ég a föld fölött . . .

Harmadszor azért nem hallgat meg minket az Isten, mert mi sokszor imával szeretnénk helyettesíteni a magunk feladatait, munkáját és küzdését . . .

Már pedig Isten felhalmozta a márványt és ércet a hegyekbe, de nem épített egyetlen palotát sem, megtöltötte vassal a bányákat, de soha nem készített egy mozdonyt, de még egy varrótűt sem. Vagyis bizonyos dolgokat ránk bízott, emberekre. Mi volna a fejlődéssel, ha imával fűteni, házakat építeni lehetne? Ha az élet arravaló, hogy nevelődjünk és haladjunk, akkor dolgozni kell . . .

Különben mi nagyon hamar készen vagyunk azzal: nem hallgatott meg az Isten!

Pedig az Isten meghallgat, legföljebb nem a rövidlátó ember formái, hanem a maga isteni logikája szerint. Isten bölcsebb és nagyobb, semhogy a mi primitív elgondolásunk formulái szerint valósítaná meg imáink tartalmát, ő nem ad követ kenyér helyett, de az ember sok mindent tart kenyérnek, ami csak kő . . . Gyakran történik, hogy Isten álruhában küldi el feleleteit imáinkra, de az emberek nem ismerik fel Isten eme álarcos angyalait és így nem üdvözlik halk köszönettel azokat.

Én szeretném azt mondani, végeredményben nincsenek meg nem hallgatott imák. Egyetlen imádság sem jött még sírva vissza Isten trónusától, az égbe küldött egyetlen levél sem maradt válasz nélkül. *Minden ima olyan, mint Jákob álmának égi lajtorjája, amelynek egyik felén az angyalok viszik fel lelkünk sóhajait, a másikon pedig angyalok hozzák le a könnyeket és sóhajokat, megszentelve és megáldva.* Nem vész kárba egyetlen imánk sem, hiszen az imádság tángítja a szívet, az imádságban elcsendesítjük kétségeinket, elringatjuk bánatunkat, fénylővé tesszük gondolatainkat. Az imádság mindig a lélek felemelkedése, a mindennapi imádság egyszersmind gyakorlat az emberibb gondolkozásmódban is. Minden imádságban Isten egy nagy ajándékot ad — önmagát.

Nincs igaza tehát Rousseunak, amikor gúnyosan azt mondja: *Ne térdelj le barátom, úgyis elég kicsi vagy!* . . . Nincs igaza! Aki letérdel, az nem kisebb lesz, hanem nagyobb. Az én legnagyobb kitüntetésem, hogy az Isten szóba áll velem, az imádság előjoga a legféltettebb kincsem, mert van benne egy benső, megdönthetetlen bizonyosság, hogy maga az Isten lát és felel nekem. Mert elképzelhető-e, hogy milliók és milliók egy üres égbe kiáltsanak, amelyből nem jöhet válasz? Otthonomban, az élet küzdelmeiben, szemtől-szemben a halállal, kimondhatatlanul nagy kiváltság az, hogy beszélhetek az Istennel. Annál nagyobb dolog ez, mert egy jó imádsághoz elég egy sóhaj, amit a legegyszerűbb ember is képes megadni. Ha már se látni, se hallani, se beszélni nem tudok, imádkozni még mindig tudok, hogy Isten meghallja.

Végzem a beszédem . . . Öt évig voltam kórházlelkész, láttam az embereket sokféle halállal meghalni: reszketve, jajgatva, félőrülden szembekacagva a halált, eltompult rezignációval és irtózatos küzdelmek között várva a halált, nyugodtan meghalni csak egyféle embert láttam — a hívőt. Találkoztam azokon a hófehér ágyakon sokféle emberrel, de egyetlen olyannal se találkoztam, aki végső órájában megbánta volna, hogy hitt az Istenben.

Te is testvérem, aki a fény felé akarsz haladni, élettervező és életépítő munkádban ki ne felejtsd azt a valakit, aki apa és anya, barát és csöndes társ egy személyben, aki láthatatlanul és mégis a leghatalmasabban nyúl be életedbe: az Istent . . .

Lehet, hogy az életed nem sikerül és az esztendők végén neked is el kell mondanod Hebellem: *Az, aki vagyok, sirva köszönti azt, aki lenni szerettem volna.* Gyötrelmes, keserves, sikertelen élet után, látszólagos csőd után is vár reád a mindenttudó, mindentlátó, mindent megítélő Isten.

Ő látta a te küzdelmeidet, vergődéseidet, látta a célba nem érésedet, de látta mindig új elindulásodat, fáradt törtetésedet, önmésztő újakezdéseidet is. Ő látta a köveket a te utadon, a sivatagot környeztedben, a gyengeséget tagjaidban. Ő tudja mennyi kísértésnek voltál kitéve, milyen szegénységben nőttél fel, ő mindezt tudja és mérlegre veti, mikor ítél . . . Ő tudja, hogy milyen hajlamokkal jöttél a világra és milyen hősies erővel próbáltál kibontakozni öröklött bilincseidből . . . Ő helyesebben ítéli meg tetteid, mint bárki az emberek közül, ő több mentséget tud felhozni védelmedre, mint tenmagad . . . Ő látta, hogy egy vízbeesett hangyát kiszabadítottál, vagy eltévedt gyermeket hazavezettél, a sóhajod nem sóhajthattad el úgy,

hogy Ő ne hallotta volna . . . Vigasztaló és felemelő gondolat az, hogy ha senki se vette figyelembe életed sorvasztó apró hősi áldozatait, az elesések és felegyenesedések láncolatait, *van, aki tudomásul vette őket* . . . Ha mindenki elhagyott, ha mindenki félreért, ha mindenki vádol is — ha mindenki követ dob rád, ha legszebb álmaid borítanak be romjaikkal, ha nincsen számodra hely, ahol megpihenhetnél, ha magad se érted önmagad: van valaki, aki lát téged . . . aki vár téged . . . aki bízik benned és kitarja feléd ölelő karjait, akkor is, ha már mindenki bezárta előtted a szívét . . . Ne feledd el ezt soha! . . .

